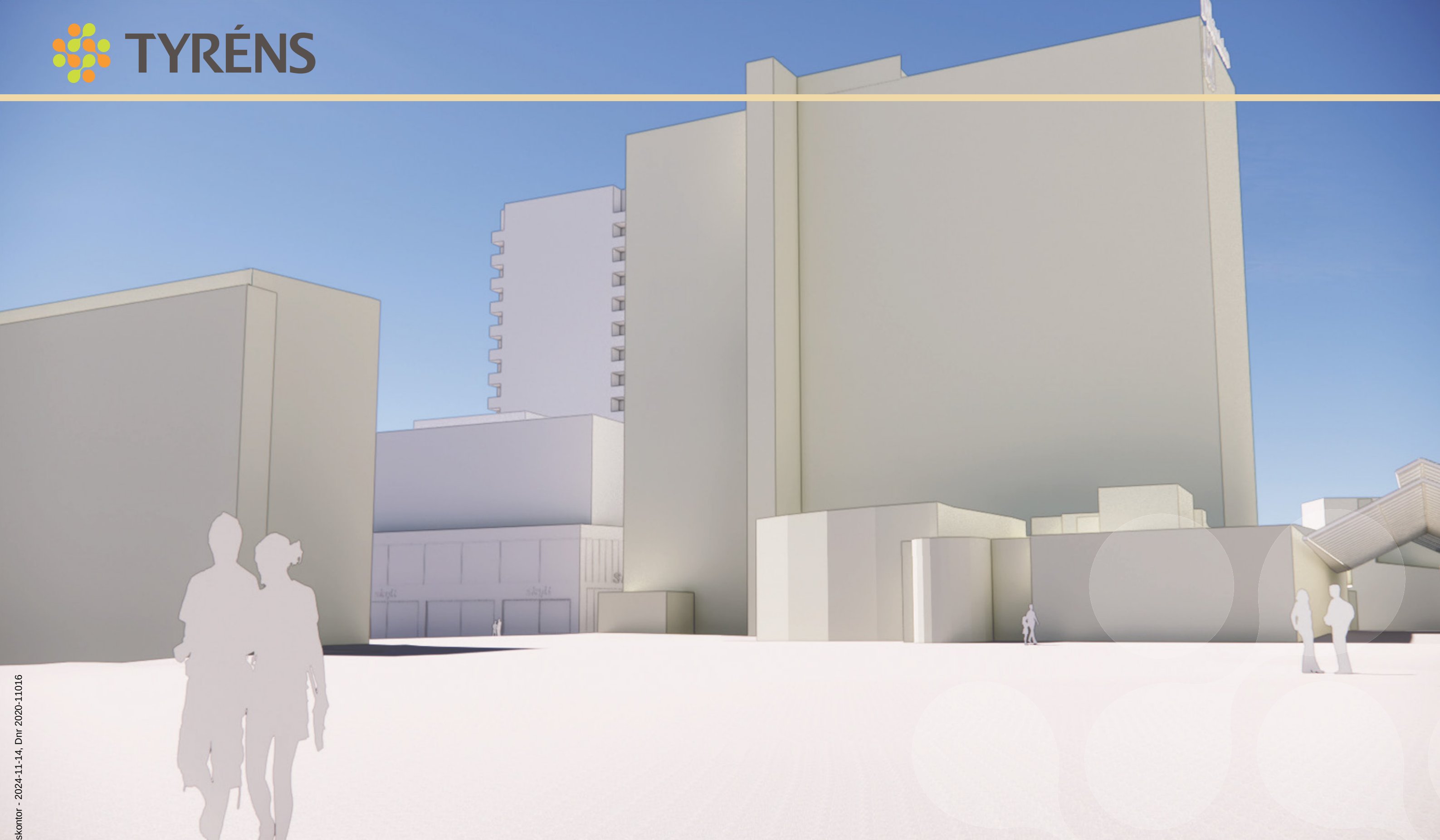

Högdalen centrum, Kv Imröret 10, Örby 4:1 & kv Fotot 2 Stockholm

Konsekvensbeskrivning kulturmiljö

2024-11-14 Slutversion

UPPDRAG

Uppdragsnamn: 327685, Högdalen, Kulturmiljöstöd
Titel på rapporten: Konsekvensbeskrivning kulturmiljö, Högdalen centrum, Stockholm
Version: Slutversion
Datum: 2024-11-14

MEDVERKANDE

Beställare: Niam
Kontaktperson: Johan Billing

Uppdragsansvarig: Martin Lagergren, Tyrens AB
Handläggare: Martina Berglund Ravegård, Reichmann Antikvarier AB

ÖVRIGT

Rapport: *Rapporten läses vid utskrift i liggande A3.*
Bilder och illustrationer är skapade av Tyréns AB om inget annat anges.

Framsida: *Visualisering vy mot sydväst från busstorget i Högdalen. Illustration Equator.*

Tyréns Sverige AB

Tel: 010 452 20 00
www.tyrens.se

Säte Stockholm
Org.Nr: 556194-7986

INNEHÅLL

INLEDNING.....

5

Bakgrund

5

Konsekvensbeskrivning kulturmiljö

5

Tidigare utredningar

5

FÖRUTSÄTTNINGAR.....

7

Översiktsplan

7

Stockholms byggnadsordning

8

Stockholms Arkitekturpolicy

9

Gällande Stadsplaner

10

Plan- och bygglagen

11

Kulturhistorisk klassificering.....

12

Kulturvärden

13

PLANFÖRSLAGET

18

Område 1 - Kv Imröret 10

18

Område 2 - Örby 4:1

20

Område 3 - Kv Fotot 2.....

22

KONSEKVENSER FÖR KULTURMILJÖN

24

Disposition

24

Påverkan på stadsplanen.....

25

Påverkan på Högdalen centrum.....

28

Påverkan på stadsbilden längs Önskehemsgatan.....

30

Konsekvenser i relation till riktlinjer i kulturmiljöanalysen.....

32

Samlad bedömning

40

Begravningsbyrå

Sacher's Salong

BINGO!!

PIZZERIA & RESTAURANT

Drop in
Välkommen

En av gränderna mellan Högdalsgången och parkeringen vid Önskehemsgatan.

INLEDNING

BAKGRUND

Tyréns Sverige AB har fått i uppdrag av Niam att upprätta en konsekvensbeskrivning för kulturmiljö kopplad till detaljplane-
arbete för ny bebyggelse på nuvarande lastplats i kv Imröret 10,
på en parkeringsyta vid Önskehemsgatan inom Örby 4:1 samt ny
byggnad inom kv Fotot 2 i stadsdelen Högdalen i Stockholm. Denna
analys omfattar inte pågående detaljplanering för Rangstaplan.

Föreliggande konsekvensbeskrivning har utarbetats till
plansamrådet.

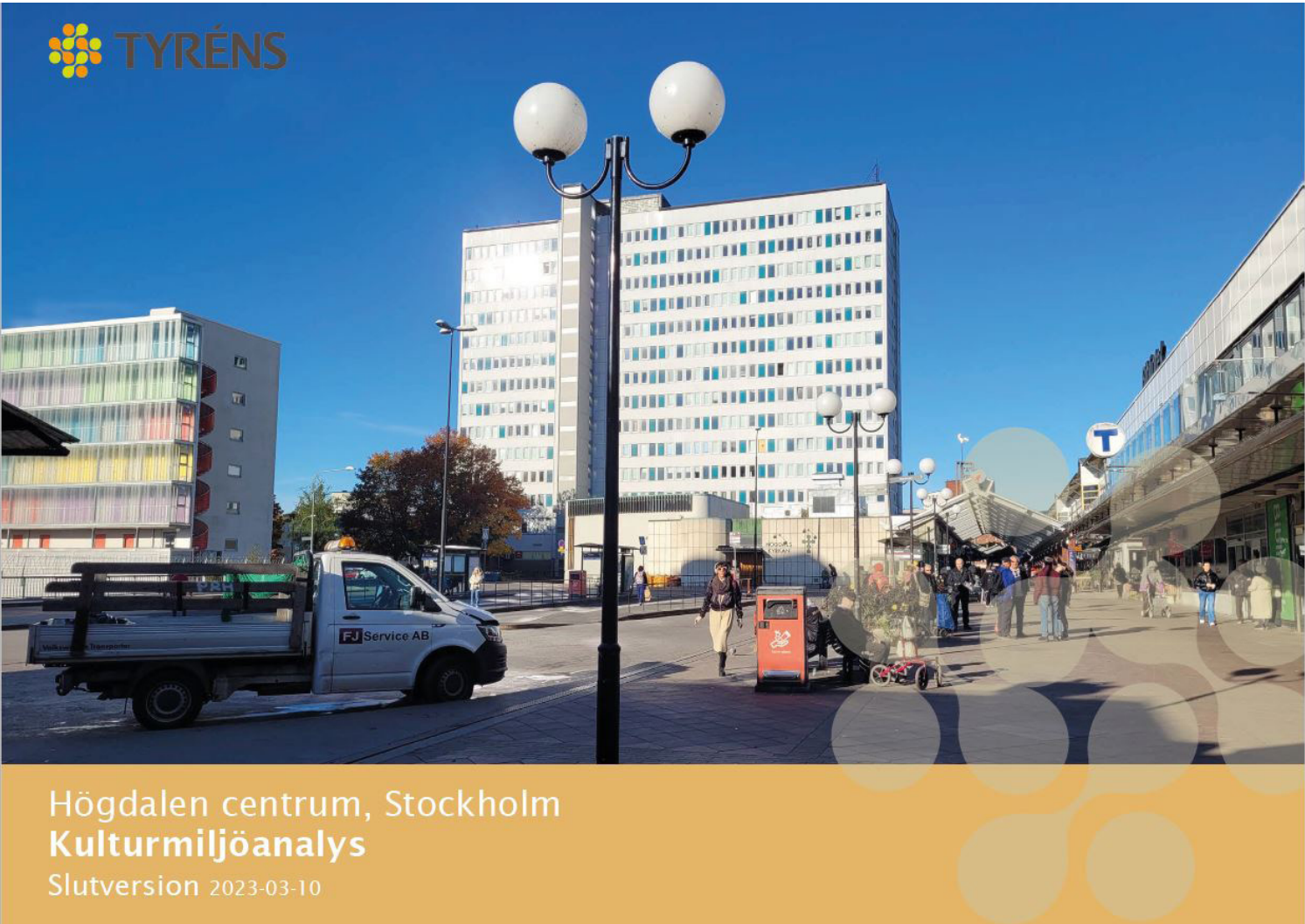
KONSEKVENSBESKRIVNING KULTURMILJÖ

En konsekvensbeskrivning för kulturmiljö tas fram i samband med
planläggning som berör kulturhistoriskt värdefulla byggnader
eller miljöer. Syftet med konsekvensbeskrivningen är att beskriva
den påverkan som bedöms uppstå på kulturvärden och analysera
vilka konsekvenser planen ger för kulturvärden och kulturmiljön.
Konsekvensbeskrivningen ska fungera som stöd för myndigheter,
remissinstanser och allmänhet i planprocessen.

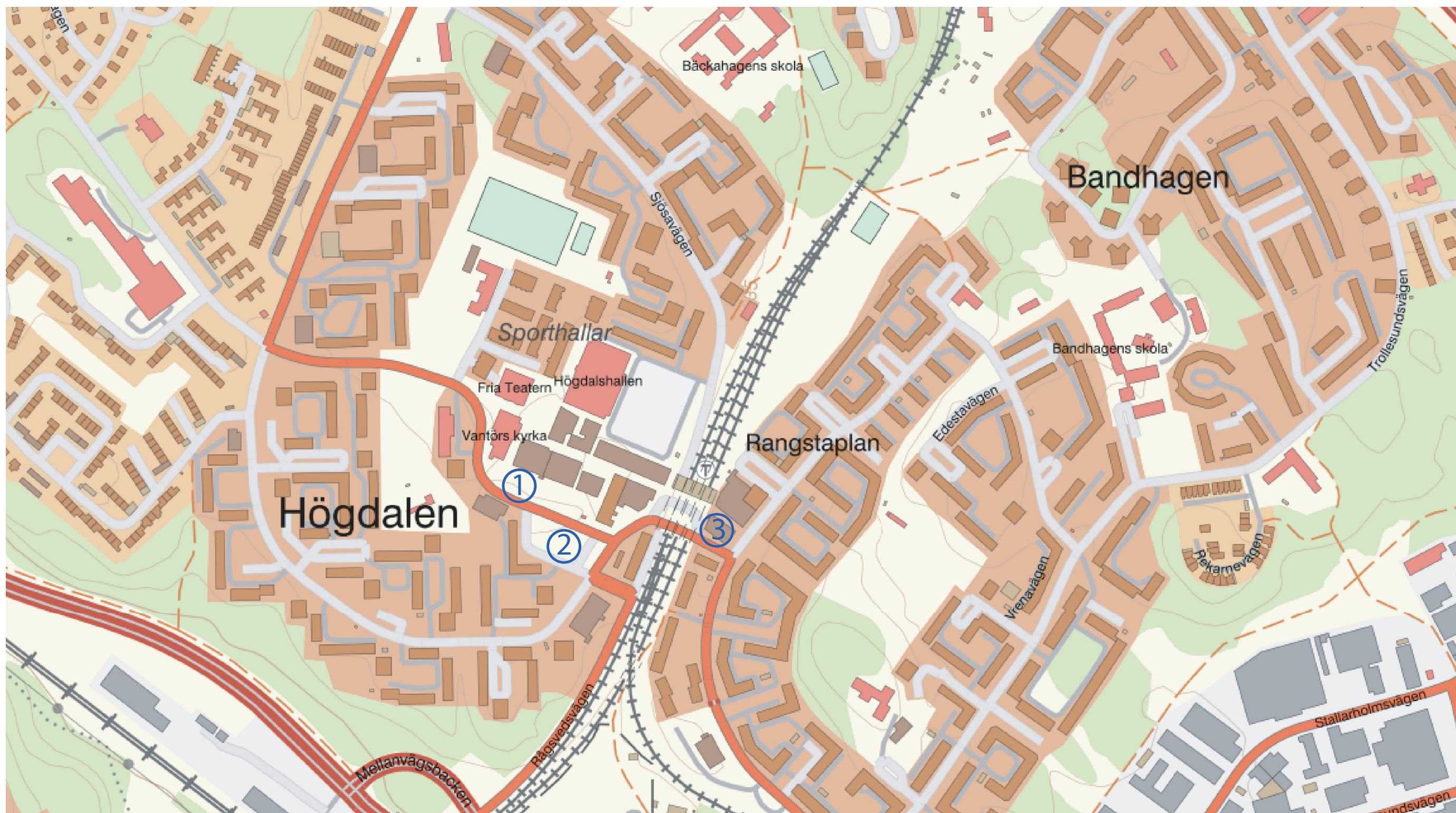
TIDIGARE UTREDNINGAR

En kulturmiljöanalys har tagits fram av Tyréns Sverige AB,
2023-03-10. I analysen beskrivs planområdets och omgivningens
historik och nuvarande bebyggelse. I rapporten ingår kulturhis-
torisk värdering av bebyggelsen inom planområdet.

Kulturmiljöanalysen fungerar som underlag för föreliggande
konsekvensbeskrivning. Planförslagets konsekvenser bedöms i
relation till de kulturvärden och de riktlinjer som redovisas i kultur-
miljöanalysen.

Kulturmiljöanalys Högdalen centrum, Stockholm, Tyréns AB, 2023-03-10.

Karta över Högdalen med de tre aktuella platserna numrerade. 1 är kv Imröret 10, 2 parkering vid Önskehemsgatan och 3 kv Fotot 2. Observera att Rangstaplan ligger till höger om Högdalshallen. Källa: Lantmäteriet.

FÖRUTSÄTTNINGAR

ÖVERSIKTSPLAN

I aktuell översiktsplan (2018) redogör Stockholms stad för hur kulturmiljöer ska tas tillvara i utvecklingen av staden, under rubriken Kulturmiljö i en växande stad. Relevant i detta fall är bl.a. att:

- Bebyggelse som är kulturhistoriskt värdefull och har betydelse för stads- och landskapsbilden ska ses som en resurs i stadsutvecklingen.
- Att väva samman ny bebyggelse med befintliga värden är angeläget i stadsbyggandet. Nya tillägg i stadsväven ska uttrycka ett medvetet förhållningssätt till kulturmiljöns värden.
- När staden förändras krävs ett medvetet förhållningssätt till topografi, stadssiluett och mötet med vattnet. Högre byggnader ska infogas med omsorg om stadslandskapets helhetsverkan. Grönska, parker och naturområden ska utvecklas så att kulturvärden tas tillvara samtidigt som nya estetiska och sociala värden tillförs.
- Stadsbyggandet ska ta sin utgångspunkt i kunskap om stadsdelarnas olika karaktär, hur de samspelar med landskapets förutsättningar, deras olika stadsplanemönster och hustyper. Ett medvetet förhållningssätt till befintliga kvaliteter är därför en förutsättning vid tillägg och omvandlingar.
- Kulturmiljöns värden ska fortlöpande identifieras, säkerställas, tas omhand och utvecklas.
- Ny bebyggelse, ändringar och tillägg i befintliga miljöer ska utföras omsorgsfullt, med konsekventa karaktärsdrag och genomarbetade detaljer grundade på en gedigen analys.

- Stadens rum och bebyggelse ska utvecklas i relation till alla skalor, från detalj till staden som helhet.
- Det byggda ska ta stöd i kunskap om historien, spegla samtiden och planeras för framtida behov.
- Det byggda ska utformas med stöd i kunskap om den specifika platsen.
- Arkitekturen ska uttrycka sin samtid, utvecklas med stöd i kunskap om Stockholms karaktär samt kunna beskrivas som idé.
- Det byggda ska användas som verktyg för att bidra till att lösa samhällets långsiktiga behov och tillföra staden hållbara kvaliteter med människan som utgångspunkt.

UTVECKLINGSMÖJLIGHETER BANDHAGEN-HÖGDALEN

Planområdet ligger inom stadsdelen Högdalen. I den till översiktsplanen tillhörande stadsutvecklingskartan redovisas större delen av Högdalen som ett område med blandad stadsbebyggelse där omfattade komplettering föreslås.

I översiktsplanen anges följande angående området Bandhagen-Högdalen:

Högdalen och Bandhagen byggdes ut under 1950-talet som tidstypiska tunnelbanecentrum, omgivna av lamell- och punkthus i sparad naturmark. Högdalen planerades som ett av ytterstadens större centrum. Områdena knyts bland annat samman av den uppskattade parken Bandängen.

Det prioriterade strategiska sambandet Bandhagen-Högdalen-Rågsved är viktigt att stärka genom att utveckla Rågsvedsvägen till stadsgata med ny bebyggelse samt genom kommande utveckling av Bandängen som stadspark. De stora stadsutvecklingsmöjligheterna i stadsdelarna tas främst till vara genom att komplettera med ny bebyggelse på parkeringsytor vid centrum samt längs befintliga gator som Trollesundsvägen/Skebokvarnsvägen, Grycksbovägen och Sjösavägen. Kompletteringsbebyggelsen i stadsdelarna ger ett större kundunderlag och stärkta centrum som därmed bidrar till ett mer befolkat och tryggt offentligt rum. I Högdalens verksamhetsområde görs satsningar inom miljöteknikområdet och verksamhetsområdet kommer att utvidgas söderut.

Översiktsplan för Stockholms stad (2018), s. 155

STOCKHOLMS BYGGNADSORDNING

Stockholms byggnadsordning kan ses som ett tematiskt tillägg till översiktsplanen som förtydligar planens delar om allmänna intressen: Kulturmiljö i en växande stad och Arkitektur och gestaltning. Stockholms arkitekturpolicy är ytterligare en komponent (tillsammans med översiktsplanen, riksintressebilagan och byggnadsordningen) i den övergripande strategi Stockholms stad har för stadens arkitektur.

Byggnadsordningen inleds med följande punkter:

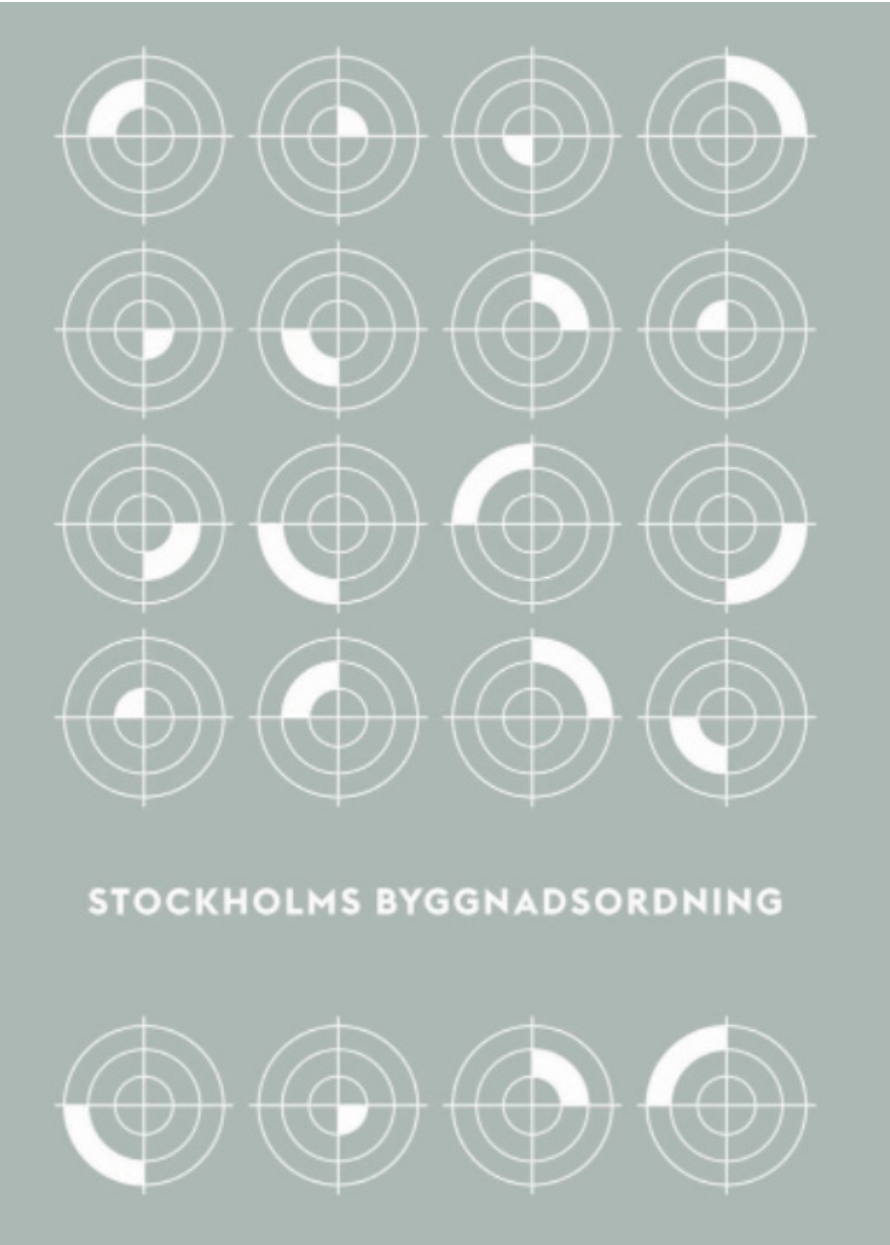
Byggnadsordningen beskriver hur staden har vuxit fram historiskt, stadslandskapets förutsättningar och stadsdelarnas karaktärer. Den innehåller också vägledningar och processtöd för stadens fortsatta utveckling.

Högdalen är en del av utbyggnaderna av de s k tunnelbanestäderna under 1950- och 60-talen. Följande vägledande punkter för Tunnelbanestäderna redovisas i byggnadsordningen:

VÄGLEDNINGAR - TUNNELBANESTAD

- Utveckla tunnelbanestäderna med utgångspunkt ur de centrala parkstråken, de gestaltningsmässigt sammanhållna husgrupperna som utgörs av höga punkthus kring centrum, flerfamiljshus i tre till fyra våningar och områden av småhus i stadsdelarnas utkanter. Beakta punkthusens skulpturala verkan i stadslandskapet.
- Utforma nya byggnader inom befintlig struktur utifrån en samtida tolkning av platsens förutsättningar och närliggande bebyggelse. Utforma grupper av nya hus utifrån en sammanhållen gestaltningsidé.
- Utforma kompletteringsbebyggelse i anslutning till tunnelbanestäderna utifrån ett helhetsperspektiv. Beakta närliggande bebyggelse.
- Utveckla lokala centrum och centrala stråk genom att komplettera med ny bebyggelse, verksamhetslokaler och arbetsplatser där så är möjligt. Ta tillvara befintliga lokaler för handel, verksamheter och kultur. Undvik omvandling av lokaler till bostäder.
- Ta tillvara och utveckla den gröna karaktären med förgårdsmark i gaturummet och de centrala parkstråkens samband med omgivande grönstruktur som skapar ett nätverk av gröna promenader. Undvik parkeringsytor på förgårdsmark och bostadsgårdar.
- Utgå från de ursprungliga husens volym, proportioner och takformer vid ombyggnader och renoveringar. Ta tillvara eller återskapa karaktärsskapande material, kulörer, byggnadsdelar och detaljer i så stor utsträckning som möjligt. Förändra sammanhållna grupper av småhus med hänsyn till helheten i gestaltning och utformning.

T h Framsidan på boken Stockholms byggnadsordning. Källa Tidskriften Arkitektur, arkitektur.se.

STOCKHOLMS ARKITEKTURPOLICY

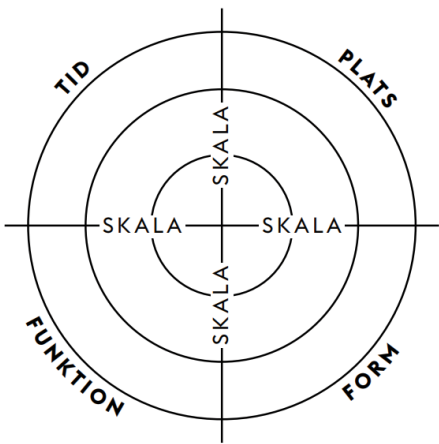
Med utgångspunkt i översiktsplanen utgör Stockholms arkitekturpolicy tillsammans med Stockholms byggnadsordning och kommande vägledningar en familj av dokument som bidrar med kunskap, strategier och arbetssätt till stöd för stadens gestaltning. Andra dokument som kopplar till Arkitekturpolicy är Vision 2040, Stockholms stads klimatmål, Agenda 2030, Gestaltad livsmiljö, Stockholms Framkomlighetsstrategi och Stockholms Miljöprogram.

Arkitekturpolicy redogör för förhållningssätt inom arkitektur och samhällsutveckling samt ger konkreta metoder för ett kvalitativt byggande. Policyn omfattar planering av alla skalor, från staden som helhet till utformning och gestaltning av enskilda byggnader och detaljer.

I kapitlet *Identitet* finns riktlinjer för hur arkitekturen ska bidra till att "stärka, bekräfta och utveckla stadens karaktär och identitet" med grund i Byggnadsordningen. Här framförs bland annat vikten av att identifiera värdebärare, utveckla Stockholms särart och att gestalta med en Stockholmsk prägel.

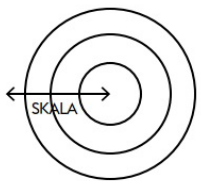
Under kapitlet *Byggstenar* beskrivs de delar som tillsammans bildar staden, från den stora skalan ner till byggnadens komposition och detaljering.

I policyn finns *Verktyg för stadens gestaltning* som, genom att kombinera ett antal frågeställningar med byggnadsordningen, ska inbringa kunskap om projektets arkitektoniska förutsättningar och möjligheter. Verktøget är tänkt ska finnas med i alla faser under ett byggprojekt och hos alla inblandade. Verktøgets grafiska presentation utgörs av en genomkorsad cirkel rymmer de olika aspekterna **tid**, **plats**, **form** och **funktion**.

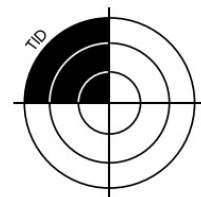

Den grafiska representationen av verktøget. Stockholms Arkitekturpolicy (2021).

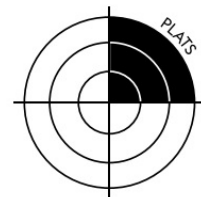
Följande frågeställningar kan ställas inom verktygets respektive tema:

SKALA - Stadens rum och bebyggelse ska utvecklas i relation till alla skalor, från staden som helhet till detalj.

TID - Hur förhåller sig projektet till Stockholms historiska utveckling? Hur formas projektet av vår samtid, regler, ekonomi, miljö och arkitektoniska ideal? Hur kommer projektet åldras och fungera för framtida behov?

PLATS - Vilken betydelse har projektet i stadens siluett? Hur förhåller sig projektet till stadslandskapet och omgivande stadsbyggnadskaraktärer? Hur förhåller sig projektet till omgivande bebyggelse och stadsrum?

FORM - Hur beskrivs projektets arkitektoniska idé i förhållande till helhetsupplevelsen av Stockholm och stadens karaktär? Hur beskrivs projektets arkitektoniska idé i förhållande till stadslandskapet och intilliggande stadsbyggnadskaraktärer? Hur genomförs den arkitektoniska idén i byggnadens alla delar i volymhantering, konstruktion, fasadkomposition, material, kulör och detaljer?

FUNKTION - Hur bidrar projektet till att öka Stockholms stadskvaliteter med människan som utgångspunkt? Hur bidrar funktionen till omgivande bebyggelse och stadsrum? Hur utformas bebyggelsen och stadsrummen i förhållande till dess funktioner och innehåll?

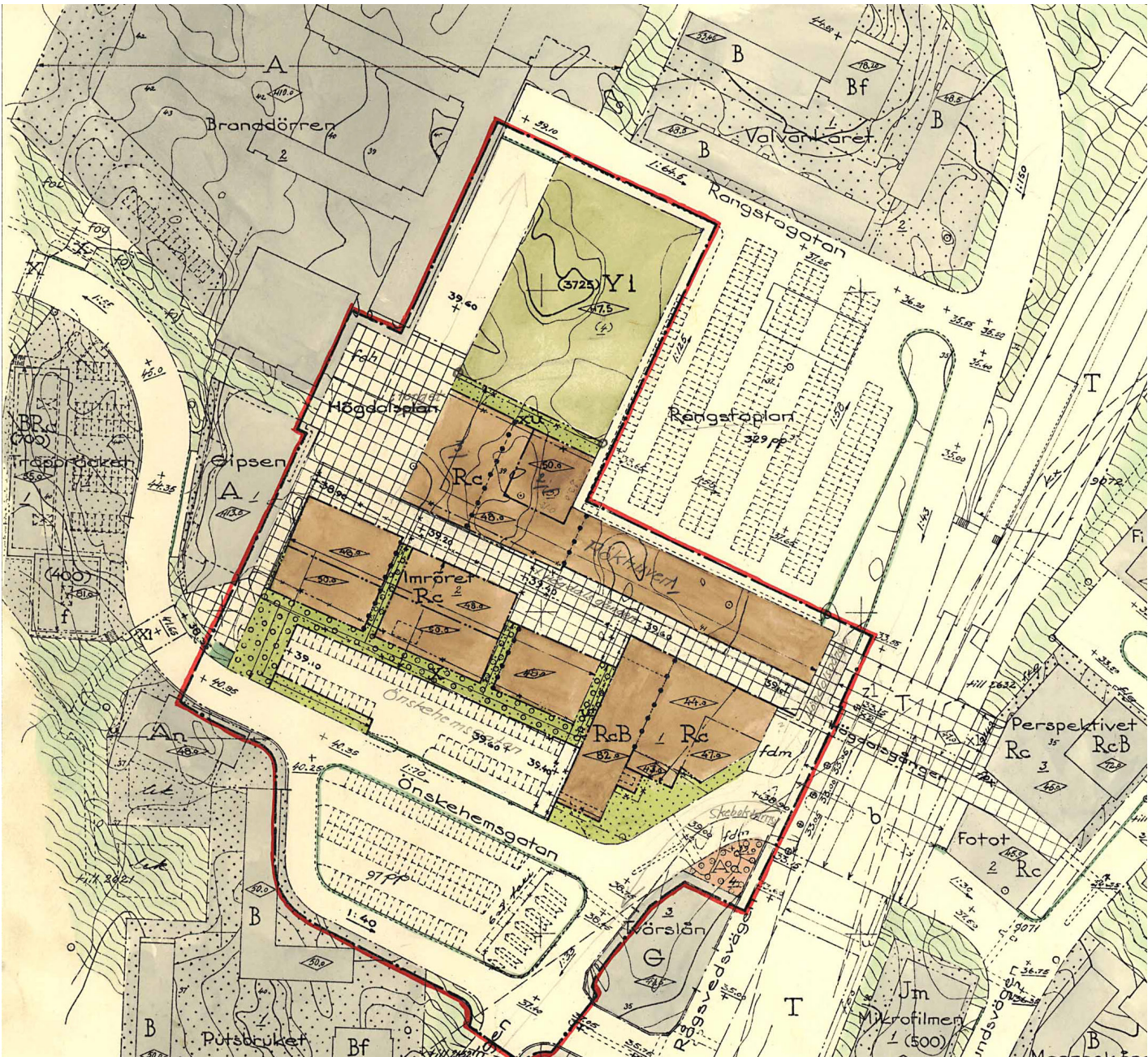
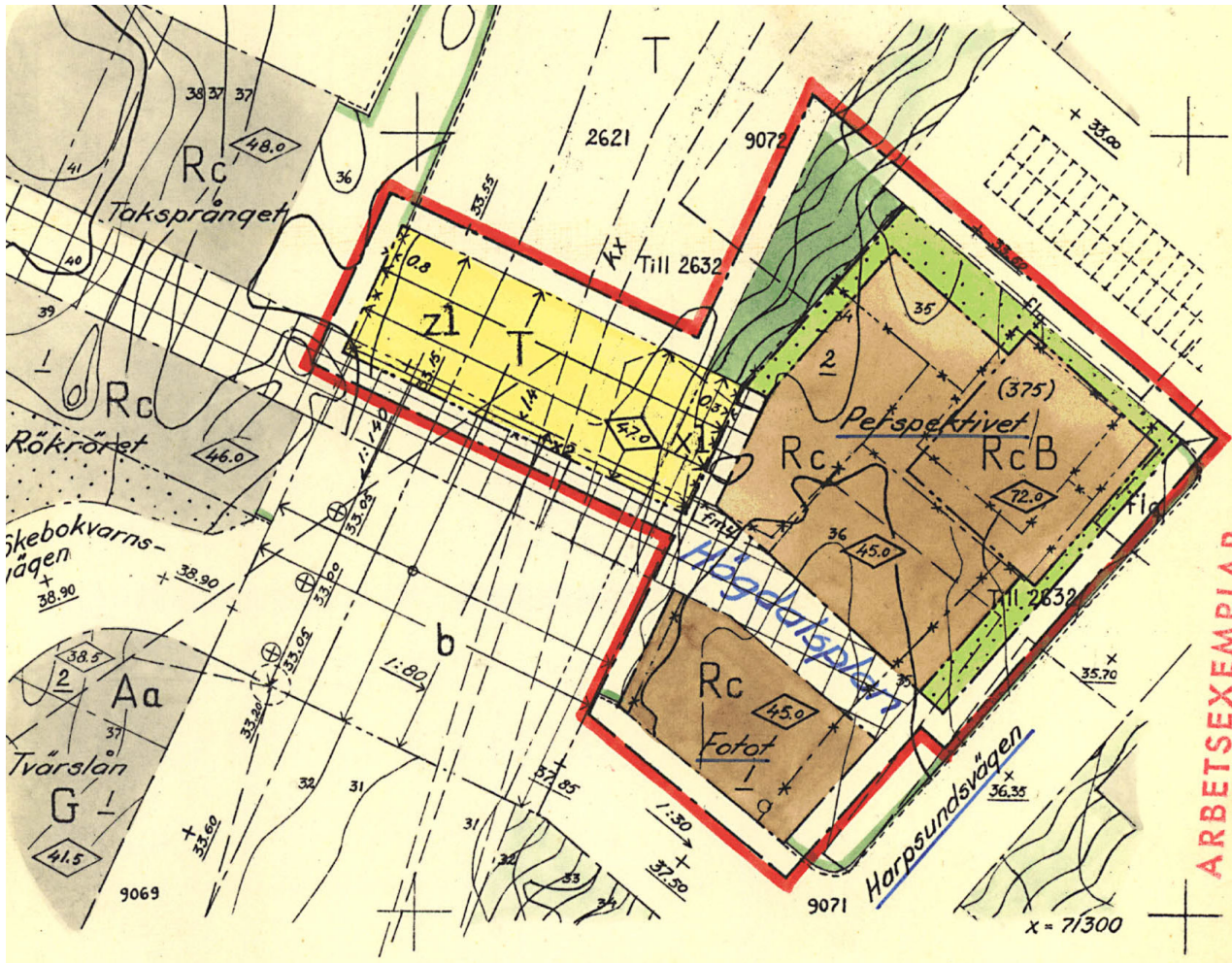
Figurer och text hämtade från Stockholms Arkitekturpolicy (2021).

GÄLLANDE STADSPLANER

PL 5332 OCH PL 4371A

Gällande detaljplan (stadsplan) för fastigheten i kv Imröret med intilliggande parkering är PL 5332, Förslag till ändring av stadsplanen för kv Imröret mm inom stadsdelen Högdalen i Stockholm, som vann laga kraft 1959. Planen anger centrumbebyggelse och parkering.

För kv Fotot gäller PL 4371A, Förslag till ändring av stadsplanen för kv Perspektivet och Fotot mm (Högdalens tunnelbanestation) inom stadsdelen Högdalen i Stockholm, från 1955. Även denna anger centrumbebyggelse samt bostäder och specialområde för trafikändamål.

Ovan Utsnitt ur gällande stadsplan, PI 5332 för kv Imröret mm från 1959. Källa: Stadsbyggnadsnämndens arkiv.

T v Utsnitt ur gällande stadsplan för kv Fotot 1955, PL 4371A. Källa: Stadsbyggnadsnämndens arkiv.

PLAN- OCH BYGGLAGEN

Plan- och bygglagen (PBL) reglerar hur mark- och vattenområden används samt hur markanvändningen skall utvecklas. Lagen fastställer att planläggningen av mark- och vattenområden är en kommunal angelägenhet och ställer krav på att kommunen upprättar en översiktsplan över hela kommunen. Lagen innehåller föreskrifter om bland annat detaljplaner och bygglov.

Planläggning enligt denna lag ska ske med hänsyn till natur- och kulturvärden, andra miljöaspekter samt mellankommunala och regionala förhållanden. Lagen fastställer att byggnader eller områden som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt inte får förvanskas. Dessa kan av kommunerna skyddas genom bestämmelse i detaljplan. Skyddet regleras i PBL:s 8 kapitel och de bestämmelser som läggs in i planen är juridiskt bindande.

Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt Plan- och bygglagen är även 2 kap. 1 §, 3 §, 6 § tillämplig.

PBL 2 KAP. ALLMÄNNA OCH ENSKILDA INTRESSEN

1 § Vid prövningen av frågor enligt denna lag ska hänsyn tas till både allmänna och enskilda intressen.

3 § Planläggning enligt denna lag ska med hänsyn till natur- och kulturvärden, miljö- och klimataspekter samt mellankommunala och regionala förhållanden främja

1. en ändamålsenlig struktur och en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse, grönområden och kommunikationsleder,
2. en från social synpunkt god livsmiljö som är tillgänglig och användbar för alla samhällsgrupper,
3. en långsiktigt god hushållning med mark, vatten, energi och råvaror samt goda miljöförhållanden i övrigt,
4. en god ekonomisk tillväxt och en effektiv konkurrens, och
5. bostadsbyggande och utveckling av bostadsbeståndet.

6 § Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt denna lag ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till

1. stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan.

6 § Tredje stycket

Vid planläggning och i andra ärenden samt vid åtgärder avseende byggnader som inte ingår i ett ärende enligt denna lag ska bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden skyddas. Ändringar och tillägg i bebyggelsen ska göras varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas.

PBL 8 KAP. KRAV PÅ BYGGNADSVERK, BYGGPRODUKTER, TOMTER OCH ALLMÄNNA PLATSER

Plan- och bygglagens åttonde kapitel reglerar krav på byggnadsverk, byggprodukter, tomter och allmänna platser. Vid en bygglovsprövning omfattas byggnader som bedöms ha särskilt kulturhistoriskt värde av förbud mot förvanskning av kulturvärden, 8 kap. 13 §. För alla byggnader gäller även varsamhetskrav och särskilda krav vid underhåll enligt 8 kap. 17 § och 14 §.

Förbud mot förvanskning

13 § En byggnad eller som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

Enligt 13 § 1 st. p.4 ska förvanskningsförbudet även tillämpas på bebyggelseområden.

Underhåll och varsamhet

14 § Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras.

17 § Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Vid bedömning av bygglov och åtgärder enligt Plan- och Bygglagen har Stockholms stad antagit en klassificeringskarta med kulörmarkeringar för byggnader av olika kulturhistoriskt värde. Klassificeringen som utförs av Stockholms stadsmuseum är ett kunskapsunderlag utan rättsligt bindande verkan.

- **Blått** - bebyggelse av synnerligen högt kulturhistoriskt värde.
- **Grönt** - högt kulturhistoriskt värde. Bebyggelsen är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.
- **Gult** - bebyggelse av positiv betydelse för stadsbilden och/eller av visst kulturhistoriskt värde.

Högdalen har till större delen gulmarkerade byggnader, ett antal grönmärkade och endast en blåmärkad – Vantörs kyrka. Denna är även som kyrkobyggnad skyddad genom Kulturmiljölagens 4:e kapitel gällande Kyrkliga kulturminnen. KML utgör ett generellt skydd och reglerar ej kyrkans omgivning.

Undantagen är skivhuset i kv Imröret 11 och intilliggande Högdalskyrkan med affärslokaler som är grönklassade och således ett högt kulturhistoriskt värde. Detta gäller även ungdomsgården i kv Putsbruket 4 och läkarhuset i kv Trappärket 2 samt teatern i kv Trappsteget tillika sim- och idrottshallen.

Klassificeringskarta med blå- grön- och gulmarkerad bebyggelse. Vantörs kyrka är skyddad enligt 4:e kap KML. Källa: DpWebmap.

KULTURVÄRDEN

Tyréns Sverige AB har gjort en kulturmiljöanalys för Högdalen centrum (2023-03-10) med en värdering och konkretisering av kulturvärden i form av värdebärande karaktärsdrag.

STADSDELEN HÖGDALEN

Högdalen är kulturhistoriskt intressant genom sitt bevarade utstuderade planmönster med punkthus och lamellhus kring en låg centrumanläggning tidsenligt markerad av ett högt skivhus.

Här finns framstående arkitektur i bl a sim- och idrottshallen och Vantörs kyrka. Högdalen är också intressant som en mindre ABC-stad (Arbete Bostad Centrum)och storcentrum som är den avsedda kärnan i stadsdelsgruppen Stureby-Bandhagen-Rågsved-Hagsätra.

Tunnelbanestadens uppbyggnad med trafikseparering, stora centrala parkstråk och de olika komponenter som behövdes genom t ex parklek, idrottsplatser, kyrka och skola skapade en självständig och välfungerande stadsdel. Trots en del förändringar i stadsdelen i form av tillägg av nya huskroppar, en riven skola och panncentral samt ovarsamt ändrade fasader finns en välbevarad grundstruktur och karaktär som har arkitektur- och samhällshistoriska värden.

I de flesta av Stockholms efterkrigsstadsdelar testades nya stadsplanemässiga grepp, vilket i västra Högdalen tog sig uttryck som en högre andel punkthus i lamellkvarteren, gedigna garagebyggnader och en i övrigt stor bilanpassning.

Den karaktäristiska strukturen för bostadsbebyggelsen med omväxlande lamell- och punkthus samt i vissa fall garage med enkel grästäckt förgårdsmark och från vägen tillbakadragna huskroppar är särskilt tydlig längs Skebokvarnsvägen.

Förtätningar med hus som grupperats eller placerats på ett gentemot grundstrukturen avvikande sätt eller utformats med till stadsdelens karaktär icke anpassade fasader ger visuella störningsmoment, men exempel på lyckade förtätningar finns även i stadsdelen.

STORA VÄRDEN I STRUKTUREN, LÄGRE I UPPLEVELSEN AV DEN FYSISKA MILJÖN

Sett som helhet bedöms Högdalen inte tillhöra de mest intressanta av Stockholms många och välplanerade 1950-talsstadsdelar. Upplevelsevärden knutna till arkitektur, parkmiljöer och tidsanda är svagare än på många andra håll och bebyggelsen som ersatt skolan intill centrum har avsevärt förändrat balansen i stadsbilden.

Från kulturhistorisk synpunkt är radikaliteten i stadsplanen och den höga exploateringen i västra Högdalen kanske mest intressant. Med ett strikt rätvinkligt planmönster där lamellhusen ligger i rak nord-sydlig och öst-västlig riktning lämnar man den mot topografin mer följsamma planering som hittills varit rådande och siktar framåt mot en mer produktionsanpassad, mindre hänsynsfull stordrift. Ingemar Johansson som skrivit Storstockholms bebyggelsehistoria - markpolitik, planering och byggande under sju sekler (1987) ser Högdalen som en milstolpe i detta avseende. Exploateringen är så annorlunda mot den endast något år äldre systerstadsdelen Bandhagen och mot östra Högdalen. Att skalan skruvas upp så snabbt under 1950-talet och att rationaliteten och anpassningen till bilismen tar stora steg i stadsbyggandet är av utomordentligt stort samhällshistoriskt intresse. Högdalen planerades i absolut framkant i dessa avseenden vilket gör att de stadsbyggnadshistoriska värdena är betydande i den västra delen. Att Sven Markelius, en av 1900-talets frontfigurer och mest respekterade namn inom arkitekturen, var involverad i stadsplanen stärker värdena. Det kan också uttryckas som att kulturvärdena är högre i strukturen än i de enskilda byggnaderna, gårdarna, gaturummen och parkerna.

1950-TALET CENTRUMANLÄGGNINGAR - KRAFTSATSNINGAR SOM SPEGLAR ETT NYTT SAMHÄLLE

1950-talet innebar en kraftig utbyggnad och förnyelse av det svenska samhället. Centrumanläggningar var en av de nya byggnads- och planeringsuppgifterna. I Stockholm planerades och genomfördes (slutförandet dröjde i flera fall något år in på 1960-talet) ett antal remarkabla centrum - Hötorgs-city, Vällingby, Farsta och Högdalen samt några mindre anläggningar. Därpå följde även Fruängen, Bredäng och nästa storcentrum, Skärholmen.

Dessa ambitiöst planerade och byggda centrumanläggningar speglar den snabba omvandlingen av samhället; Ett ökat välbstånd, en ny livsstil med ökad konsumtion, massbilism och modernitet i allmänhet. Men här ryms även sociala dimensioner i form av lokaler för ett utökat välfärdssystem med skolor, sjukvård, tandläkare, simhallar och mottagningar för sociala myndigheter. Nöjen och rekreation i form av biografer, konditorier och restauranger ligger i nära anslutning till kyrkor och frikyrkor.

Ett annat viktigt inslag i dessa utomhuscentrum är en ambitiös landskapsarkitektur.

Idén att koncentrera stadslivet, i det närmaste allt som inte är bostad eller kopplat till barnens skola och lek, till en biltillvänd men trafikseparerad flankmiljö är en radikal förskjutning inom stadsbyggandet.

Som knutpunkter för kollektivtrafik gavs centrumen än större betydelse som tyngdpunkter i ett glest bebyggt, vidsträckt stadslandskap.

Högdalen centrum är ett tydligt uttryck för detta sätt att forma samhället - ordning och reda, var sak på sin plats. Socialt innebar det att hela samhället möttes i centrum som därigenom fick en viktig roll som symbol för tidens tankar om gemenskapens betydelse.

NAV I ABC-STAD

Stockholms konsekventa men svårrealiserade satsning på ABC-städer - kompletta stadsdelar där man både skulle kunna bo, arbeta, gå i skolan, göra sina ärenden och rekreera sig - väckte intresse i samtiden och framstår i efterhand som ett remarkabelt inslag i 1900-talets samhällsbyggande. Att avlasta innerstaden och göra Stockholm flerkärnigt var ett grundläggande inslag i efterkrigstidens planering. ABC-städerna Vällingby, Farsta, Högdalen och senare Kista hade i linje med detta egna satelliter i form av närmast kringliggande stadsdelar. Högdalen centrum var ett av de storcentrum som utgjorde de verkliga kärnorna i ytterstaden och som sådan har anläggningen ett stort samhällshistoriskt värde.

ALLMÄNNYTTAN BYGGER

I Högdalen kom en mycket stor andel av utbyggnaden att göras av HSB och det till HSB nära kopplade allmännyttiga bostadsbolaget Familjebostäder, bildat 1936. Allmännyttan blev en kraftfull aktör i samhällsbygget under 1950-talet. Svenska Bostäder hade ansvarat för utbyggnaden av Vällingby centrum och i Högdalen föll byggande och förvaltning på Familjebostäders lott. Högdalens centrum torde vara ett av bolagets mest komplexa projekt. Även till denna företeelse, att allmännyttan vid denna tid svarade för annat än bostadsproduktion, finns samhällshistoriska värden kopplade.

URSPRUNGLIGA CENTRUMS KVALITETER

Centrums stadsplan formad efter Sven Markelius idéer är kulturhistoriskt intressant i de uttalade ambitionerna att anamma den traditionella stadens element: Gata, gränder och torg. En huvudgata leder fram mot kyrkan mitt i byn/staden. På vägen passerar man en intim torgbildning och framme vid kyrkan vidgar sig en luftig representativ plats. Gränder kopplar samman dessa platser med staden utanför. Vad som röner intresse är att dessa associationer till stadskulturen kommer till användning i en tid när staden annars löses upp i ett vidsträckt och glest stadslandskap, präglad av vägar och sparad natur.

Av högst tidsenligt slag var däremot de stora parkeringsytorna i direkt anslutning till centrums flänörmiljöer. Bilen tillmättes en långt större betydelse än i planerna för Vällingby. Genom de stora parkeringsytorna som endast låg en kort gränd från huvudgatan och genom butiker som hade framsidor även mot parkeringsplatserna innebar Högdalen centrum sannolikt en milstolpe inom handelsplanering. Tydligast är detta idag på Rangstaplan vars utformning fortfarande är densamma och där det fortfarande är möjligt att uppleva tanken om parkeringen som en entré mot stadsdelens centrum.

Likt i Vällingby var tunnelbanan och omstigningsplats till/från buss hjärtat i centrums blodomlopp. Här manifesterades Stockholms storsatsning på detta trafiksystem – Stockholm var den minsta stad i världen som byggt tunnelbana.

Kopplat till centrums stadsplan är markbeläggning och konstnärliga inslag. Högdalsplan och ytorna närmast kyrkan gestaltades med mycket höga kvaliteter på ett sätt som är typiskt för Stockholms gatukontors parkavdelning under ledning av den legendariske stadsträdgårdsmästaren Holger Blom. I cirkelmönstret finns tydliga paralleller till Vällingby centrum. Ihop med fontäner och påkostad belysningsarmatur åstadskoms ett representativt finrum

i stadsdelen. Genom de formklippta lindarna letade sig denna representativa och värdiga miljö ut även söder om den konstnärligt och byggnadstekniskt framstående Vantörs kyrka.

Bebyggelsen i centrum följde gängse modeller för Stockholms tunnelbanestäder och centrumanläggningar. En modernistisk grammatik där en stomme av låg bebyggelse som medgav goda solförhållanden på stråk och platser accentuerades kraftfullt av höga markörer. Skivhuset var ett tidstypiskt men än så länge ovanligt inslag i stadsbilden och blev ett landmärke. Det ovanligt bearbetade punkthuset i kv. Perspektivet kompletterade förtjänstfullt. Båda dessa byggnader har prytt av den för Högdalen centrum välkända symbolen som utgörs av en neonskylt i rött och gult, föreställande en tupp.

Svenska kyrkan byggde under efterkrigstiden kyrkor som aldrig förr och i Stockholm kom de i några fall att bli integrerade inslag i de nya centrumen. I såväl Vällingby som Högdalen och Farsta kom även frikyrkor att satsa på nybyggen inom centrumanläggningarna. Även detta är en kulturhistoriskt intressant företeelse i ett land som sekulariserades hastigt. I Högdalen fick även Högdalskyrkan en framstående plats och betydelse för stadsbilden.

Högdalen centrum hade ett mycket mångsidigt utbud av butiker. Av störst intresse är de intill varandra placerade varuhusbyggnaderna för Kooperationen och det privata Tempo i kv Imröret. Byggandet av varuhus var på frammarsch och skulle inom kort påverka stadskärnorna i de flesta svenska städer.

Biograferna hade ännu en stark ställning när Högdalen centrum planerades och biografen gavs ett framträdande läge och egensinnig form. Under 1960-talets gång byggdes centrum ut med lokaler för barn- och ungdom (Putsbruket 4) och med ett mindre sjukhus i kv. Trappträcket. Den planerade simhallen kom också till stånd. Dessa byggnadskategorier visar på samhällets allt större ansvarstagande och möjligheter att tillgodose befolkningens behov. Även andra inslag i centrumbebyggelsen, såsom smålägenheterna i skivhuset, vittnar om ett utökat välfärdssystem.

Arkitekturen i Högdalen centrum var till delar framstående. Först på plats var en hypermodern tunnelbanebyggnad med ett rätt och avskalat intryck med fasader av eternit och klinker. Även biografen med en skulptural betongstomme och ett kraftigt skärmtak i samma

material var uppseendeväckande. Simhallens brutalistiska arkitektur med tongivande inslag i betong har ett släktskap med Vantörs kyrka, vars interiör visar betongens möjligheter och vars utsida visar upp ett framstående murhantverk. Den rustika och tåliga karaktären i dessa byggnader hade ursprungligen en utlöpare i butiks- och varuhusbyggnadernas klinkerklädda fasader och sockelvåningar. Att klinker och inte glasmosaik, marmor och träpanel som var vanliga i liknande sammanhang på andra håll, användes i sådan skala så tidigt är anmärkningsvärt.

I kv. Rökhuven var arkitekturen asketiskt avskalad med stränga fasader där fönsterband omgavs av eternitskivor med tydliga skarvar. I skivhusets fasader fick plåt en tongivande roll. Att arkitekturen i Högdalen centrum var så avskalad, till viss del rå, är från arkitekturhistorisk synpunkt av stort värde – inte minst genom att den avviker så kraftigt mot de vänliga och delvis festliga fasaderna i Vällingby och Farsta.

Dessa kan åtminstone delvis antas ha varit inspirerade av den riksintressanta centrumanläggningen i Årsta (Årsta Torg) som med sina lekfulla fasader och varierade arkitektur var en betydelsefull startpunkt för centrumutbyggnaderna i Stockholm.

SÄNKTA VÄRDEN

Efter genomgången av kvaliteterna i den ursprungliga anläggningen följer här en genomgång av företeelser som påverkat kvaliteter, historisk läsbarhet och som sannolikt bidragit till att Högdalens centrum inte har samma höga kulturhistoriska klassificering som centrumen i Vällingby och Farsta.

Grundorsaken är sannolikt att den moderna, avskalade och inte lika lustbetonade arkitekturen inte ansetts lika gångbar som i systeranläggningarna och därför förändrats. Kvarteret Rökhuvens stränga uppsyn i grå eternit och betong föranledde att den kläddes i färgstark plåt på 1970-talet. Den genomgripande ändringen som gjordes vid upprustningen på 1990-talet omvandlade Rökhuvens men påverkade närmast alla centrums byggnader. Klinkern utgick till förmån för älvdalskvartsiten. Butiksfasadernas glasparter byttes ut, befintliga skärmtak gjordes om, nya tillkom. Bortsett från de två större taken som bygger över Högdalsgången framstår de tillkommande skärmtaken som misslyckade och de påverkar upplevelse av såväl arkitektur som stadsplan. 1950-talsbyggnaderna fick nya bottenvåningar utan ursprunglig tidsprägel och utan ursprungliga detaljer. Den enkla markbeläggningen på Högdalsgången byttes ut och ersattes av en ny med en annan tids prägel. 1990-talsupprustningen förnyade centrum, delvis förtjänstfullt, men på bekostnad av inslag och kvaliteter av stor betydelse för kulturvärden. Anordningar för ventilation som tillkom då och senare och som inte kunnat rymmas inom ursprungliga byggnadsvolymer har kommit att bli iögonfallande och påverkar helhetsupplevelsen av centrummiljön negativt.

Centrum byggdes ursprungligen med en underjordisk lastgata, ett kulturhistoriskt intressant och viktigt inslag. Att denna sannolikt var feldimensionerad och togs ur bruk har försvagat kulturvärden och givit upphov till en utvändig lasthantering som påverkat ursprunglig arkitektur och struktur negativt. Flytten av logistiklösningen har också gjort det mindre tydligt att varuhusbyggnaderna i kv. Imröret har framsidor åt två håll. Igenbyggandet av en av gränderna mellan Högdalsgången och Önskehemspan/Önskehemsgatan samt avstängning av delar av grändsystemet inom kv. Rökhuvens har påverkat kulturvärden negativt. Åtgärderna har försvagat läsbarheten kring den ursprungliga idén.

Likt flertalet andra byggnader i centrum har också tunnelbanestationens arkitektur förändrats. Den ursprungliga radikala arkitekturen har förändrats genom nya fasadmateriel och fönster. Ett soprum som placerats intill har inverkat negativt på dess närområde.

SKOLAN RIVEN

Att merparten av Högdalens skola som hade ett framträdande läge i anslutning till den representativa Högdalsplan rivits och ersatts av bostadsbebyggelse har medfört betydande negativa konsekvenser för kulturvärdena i centrum. Rivningen har försvagat den tydliga uppdelningen i ett kluster med samhällsservice intill den kommersiella kärnan. Centrummiljön har på ett sätt krympts när delar av Högdalsplan inte på samma sätt är ett offentligt rum.

POSTMODERNT TILLÄGG

Omdaningen av centrum på 1990-talet hade en lång och intressant bakgrundshistorik. I och med att den kan kopplas till historiska mönster kring demografi, konsumtion och samhällsförändringar i stort bedöms resultaten av den inte endast ses som negativa för kulturvärden. Insatsen var ett svar på ett vikande kundunderlag, bristande attraktivitet, hårdare konkurrens från nya handelsplatser (däribland inomhuscentrum) i en slags vinna eller försvinna-situation. Som symboler för förnyelsen står framför andra de centrala skärmtaken. De utgör en utveckling av den ursprungliga strukturen där skärmtak gjorde det möjligt att gå torrskodd genom centrum samtidigt som de tydligt knyter an till 1980-talets vurm för de inglasade rummen och miljöerna. Vissa inslag i 1990-talsförnyelsen framstår idag som mindre lyckade men skärmtaken har tillfört starkare rumsligheter och en tydlig årsring. Även markbeläggningen i Högdalsgången har tillfört värden, den ursprungliga beläggningen var påfallande enkel och anspråkslös.

SUMMERING

Högdalen centrum har genom sin ursprungligen mer nedtonade arkitektur som sedan förändrats på 1990-talet, genom rivning av skolan och genom mindre lyckade förtätningar i närområdet inte lika höga kulturvärden som motsvarigheterna i Vällingby och Farsta. De större syskonanläggningarna rönt betydligt större intresse i sin samtid och även i efterhand. Detta avspeglas i stadens kulturhistoriska klassificering.

Högdalen centrum har kulturvärden knutna till sin välbevarade stadsmässiga struktur med gata, torg och gränder och till bebyggelsens tydliga modernistiska volymhantering. Höga kulturvärden finns bevarade i anslutning till den ambitiösa och starkt tidstypiska landskapsarkitekturen runt Vantörs kyrka och på Högdalsplan. Anslutande gångpassager och gångtunnlar runt kyrkan har likaså betydande kulturvärden då de är väsentliga för rörelsemönstren och strukturen i stadsdelen.

Högdalsgången med utlöpare i form av gränder och platsbildningar bedöms ha höga kulturvärden. Gången fungerar likt avsett som en pulserande huvudgata. Från den öppna platsen utanför tunnelbanestationen är orienteringsförmågan god och man har kontakt med centrums arkitektoniska landmärken. Busstorget har inte ursprunglig utformning men bedöms genom sin funktion, där Högdalens roll som storcentrum och tyngdpunkt i söderort manifesteras, ha höga kulturvärden.

Vad gäller parkeringsytorna har de som ligger på ömse sidor om Önskehemsgatan vissa kulturvärden i egenskap av att de är ursprungliga och vittnar om den anpassning för bilburna kunder som styrde planeringen av Högdalen. Den större parkeringen på Önskehemspan har bibehållen struktur med trädplanterade refuger medan den som ligger intill varuhusbyggnaderna har minskat till förmån för logistikdelen från 1990-talet. Denna omdaning påverkar läsbarheten kring hur välkomnande centrum var för bilisterna, att de anlände till en framsida. Detta är numera tydligare på parkeringen vid Rangstaplan som har sin ursprungliga utbredning kvar och dit vissa butiker fortfarande vänder sina entréer. Även infarten till lastfaret bedöms ha vissa och inte särskilda kulturvärden eftersom förhållandena förändrats för godshantering.

Den ursprungliga arkitekturen i Högdalen bedöms vara kulturhistoriskt intressant genom att den så tydligt skilde sig från Vällingby och Farsta. Helhetsintrycket är dock förlorat genom de omfattande förändringarna. Kvarvarande brutalistiska inslag, Vantörs kyrka och sim- och idrottshallen, har synnerligen höga respektive särskilda kulturvärden. I detta sammanhang bör det betonas att den f.d. biografbyggnaden haft högre värden som byggts bort men som delvis skulle kunna stärkas.

Det finns också kulturvärden kopplade till skivhuset som landmärke, till dess ursprungliga funktion med en mix av små och stora bostäder och till dess plåtfasader. Dessa är inte ursprungliga utan har ändrats men har en nu hävdvunnen utformning.

Bebyggelsen i kv. Perspektivet bedöms möjligen vara mer kulturhistoriskt intressant än vad klassificeringen visar. Lågdelen inrymde ursprungligen en tidig stormarknad för dagligvaror och högdelen utgörs av ett ovanligt bearbetat punkthus med markerade etagelägenheter. Fasaderna har ändrats på 1990-talet genom utökat inslag av plåt men denna omdaning bedöms ha gjorts på ett arkitektoniskt framstående sätt.

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG OCH BYGGNADSDELAR

Struktur och stadsplan

Högdalens utstuderade planmönster och struktur med punkthus och lamellhus kring en låg centrumanläggning

Skivhuset och punkthuset som medvetna landmärken

Högdalsgången som bilfritt huvudstråk med anslutande gränder och platsbildningar

Kyrkornas väl synliga placeringar

Busstorget som en öppen plats och nav

Önskehemsparkeringens ursprungliga struktur med refuger och trädplanteringar

Den nära kopplingen till gröonstråk och parkmark i östra Högdalen

Platser och mark

Högdalsgången med markbeläggning och de stora skärmtaken från 1990-talet, platsbildning med skulpturen Malm och vatten

Högdalsplan med markbeläggning i cirkelmönster, fontän, belysning, ursprungliga murar och planteringar

Lindplatsen med bevarad ursprunglig markbeläggning och träd

Till centrum anslutande gångstråk och gångtunnel med ursprungliga murar etc

Rangstaplan som en allmän öppen plats

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG OCH BYGGNADSDELAR

Byggnader

Skivhuset och punkthusets karaktäristiska plåtfasader med neonskylt

Tunnelbanehusets renodlade form och bottenvåningens klinkerfasad

Högdalskyrkans volymbehandling och fasadmateri

Vantörs kyrkas expressiva arkitektur med tegelfasader och betong

Kv Rökhuvens f d biografbyggnad med skärmtak av betong

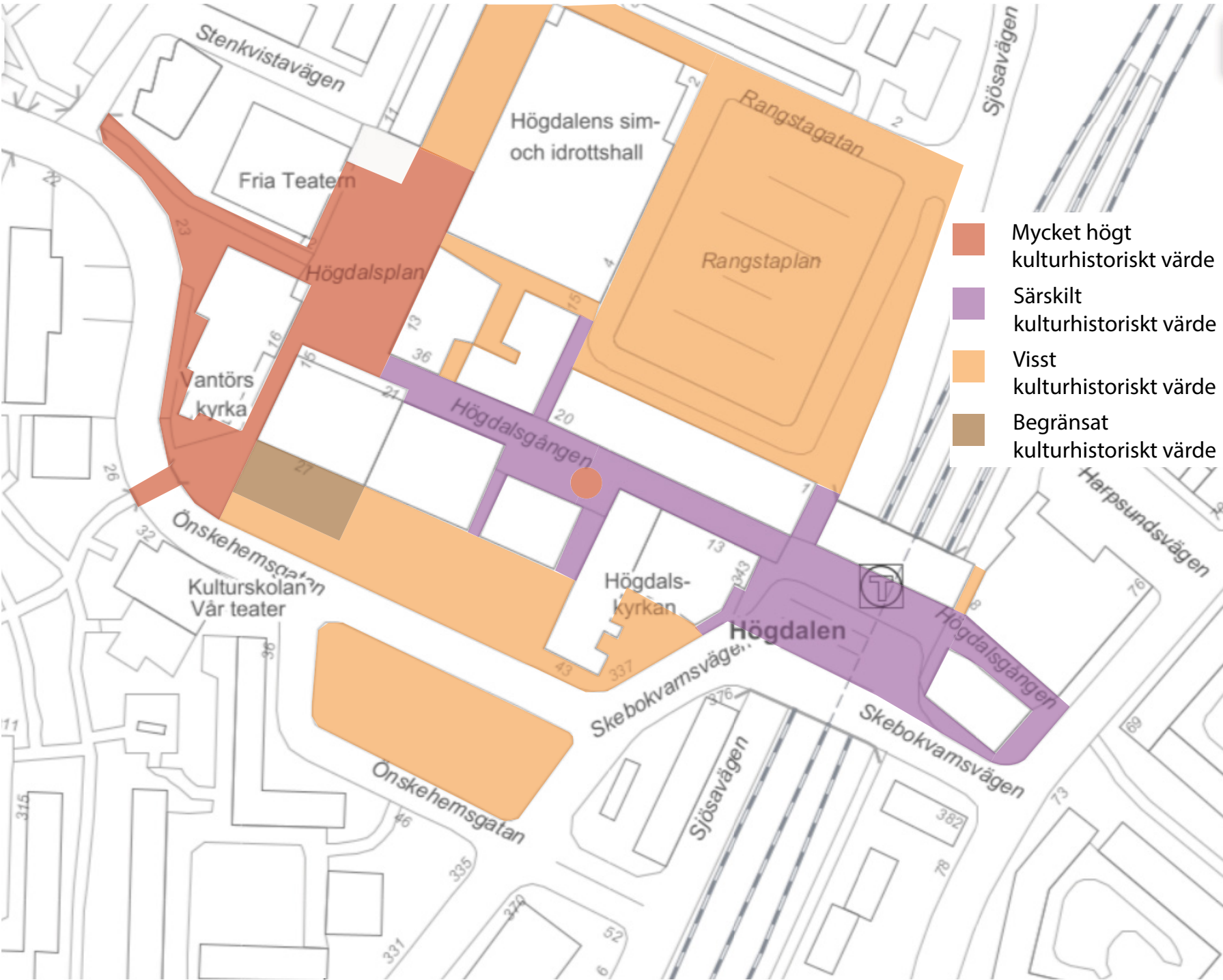
Sim- och idrottshallens brutalistiska fasader

Lamellhusen i kv Valvankaret 2 med putsfasader och ursprungliga detaljer

Siktlinjer och utblickar

Siktlinjen längs Högdalsgången med Vantörs kyrka och Högdalsplan som blickpunkt

Utblick från Rangstaplan mot Bandängen

Klassificering av mark, gånger och stråk i Högdalen centrum.

PLANFÖRSLAGET

Planförslaget är uppdelat i tre delområden som föreslås bebyggas med hus av något olika karaktär. De tre förslagen redovisas och bedöms här separat.

OMRÅDE 1 - KV IMRÖRET 10

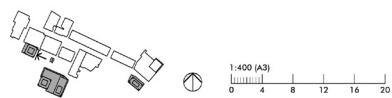
Område 1 ligger längst västerut och i den sydvästra delen av Högdalen centrum, i direkt anslutning till kv Imröret 10. Den asfalterade marken utgörs idag dels av parkeringsyta och dels av en lastplats med en lastkaj och ett hisstorn från 2012. Lastplatsen omgärdas av en låg betongmur som tillkom redan på 1990-talet. Väster om parkeringen finns Vantörs kyrka och en mindre torgbildning där en gångtunnel leder under Önskehemsgatan. På torget finns symmetriskt planterade, tuktade lindar omgivna av betongstensbeläggning. Här finns också några bevarade ursprungliga belysningsstolpar med klotformad armatur.

Den nya planen föreslår ett punkthus i 15 våningar med lokaler i gatunivå med entréer i väster och mot Önskehemsgatan i sydost. Mot väster ges huset en lägre utskjutande del med ett grönt tak. De intilliggande lindarna på det lilla torget behålls, medan den ursprungliga trappa med mur som leder upp mot Önskehemsgatan ersätts med en ny som också bildar en passage mellan huset och trappan. Den tidigare infarten till lastfaret under trappan rivs också och förläggs istället till kvarteret i område 2.

Huset är tänkt att utföras med indragna hörnbalkonger och med en strikt repetitiv fönstersättning där dock sista våningen skiljs ut genom högre ateljéfönster. Sockelvåningen föreslås till största delen få stora glasade partier som ramas in av klinkers i stående skift med avvikande kulör kring bostadsentréernas portar. Fasader utgörs i övrigt av puts/putslik betong i olika ljusa kulörer och struktur som i likhet med andra senare tillkomna hus i Högdalen ger en rutig mönsterverkan.

Situationsplan över del av Högdalen med område 1 inringat. Illustration Equator.

Fasadritningar över punkthuset vid område 1. Illustration Equator.

OMRÅDE 2 - ÖRBY 4:1

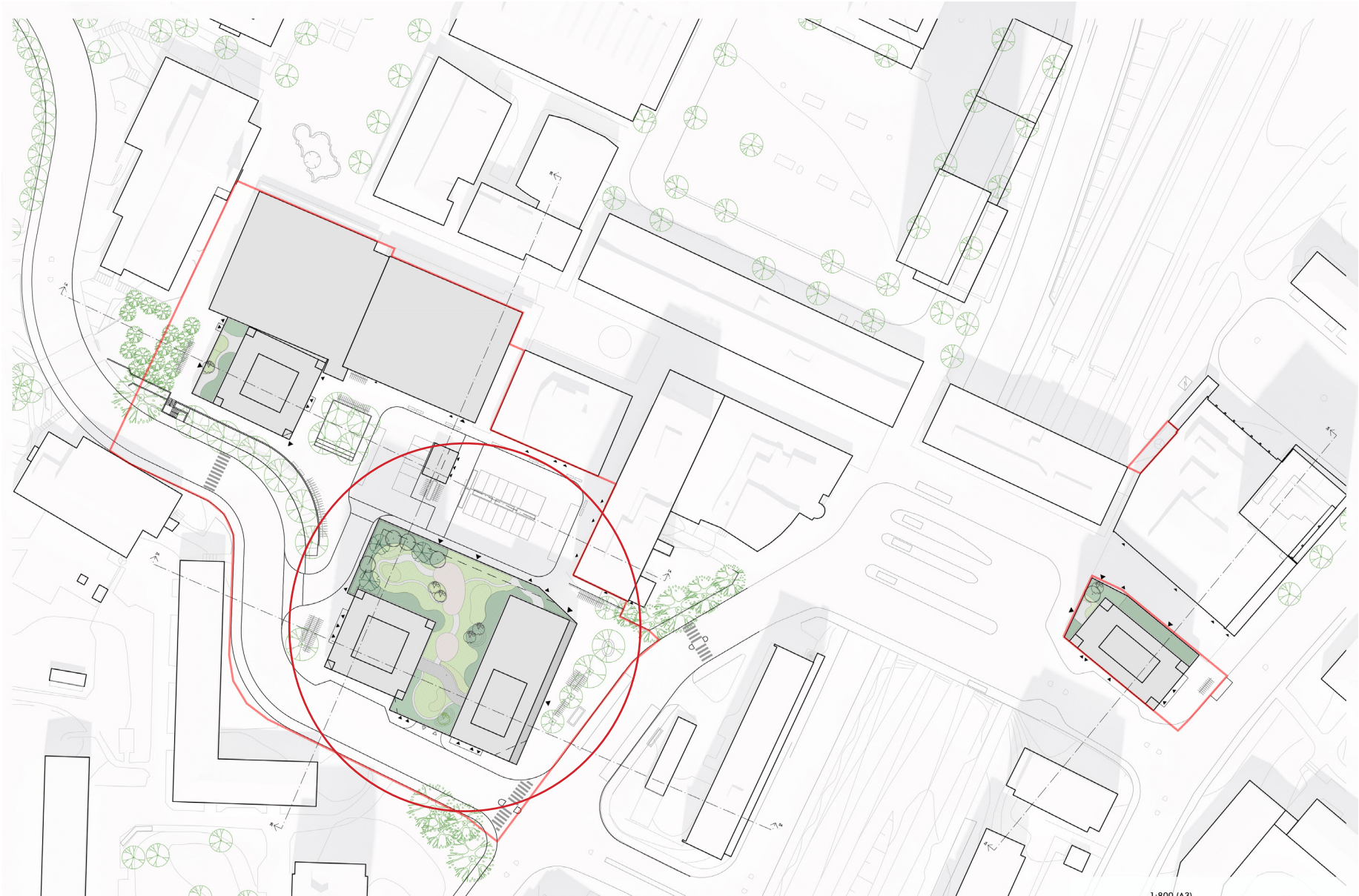
Område 2 ligger strax sydost om område 1 och består idag till större delen av parkeringsytor. Det som idag kallas för Önskehemspan utgörs av en öppen parkeringsplats omgiven av både äldre och yngre träd, framför allt lönn. Kring parkeringsplatsen löper Skebokvarnsvägen i öster och Önskehemsgatan i norr, väster och söder. I sydväst ligger ett av lamellhusen i kv Putsbruket.

På platsen föreslås i planen att en lågdell uppförs med en lägre lamell i sydost och ett högre punkthus i sydväst där lågdelen binder samman alla huskroppar. Lågdelen ska innehålla handelslokaler och ha ett grönt tak som går att vistas på. Mellan punkthuset och lamellen finns även entré till ett nytt underjordiskt parkeringsgarage under husen. Det befintliga lastfaret under mark behålls men förläggs något lägre än dagens nivå och har samma in- och utfart som garaget. Punkthuset nås via hårdgjorda ytor med entréer mot Önskehemsgatan i söder och väster. Här planeras även mindre gröna inslag.

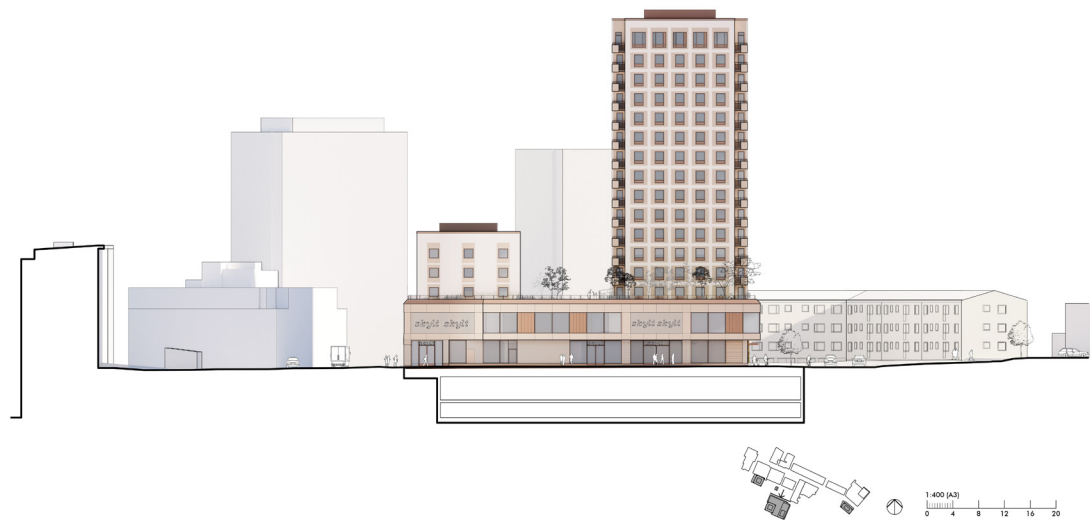
Önskehemsgatan, som idag går hela vägen runt parkeringen, planeras att dras om med enbart infart vid kv Putsbruket. I norr närmast centrum föreslås marken delvis ges en torgliknande form men kommer även fortsättningsvis bestå av parkeringsplatser som nås via angöringsväg från Önskehemsgatan. Här uppförs även en hissbyggnad för tillgång till det underjordiska garaget.

Fasaderna komponeras i likhet med huset i område 1 där högdelen ges indragna balkonger i hörnen och fasad av ljus puts/putslik betong med olika struktur som ger mönsterverkan. Sockelvåningen sträcker sig över de två första våningarna med något större kvadratiska fönster och stående klinkers i gatunivå. Klinkers återkommer vid bostadsentrén där partier av trä återfinns.

Lågdelen ges en annan karaktär med större uppglasade ytor vid lokalerna, fönsterband på andra våningen och en bottenvåning klädd med stående klinkers samt även här trä. Bostadslamellen har även den en repetitiv fönstersättning med franska balkonger mot öster och fasader av ljus puts/putslik betong.

Situationsplan över del av Högdalen med område 2 inringat. Illustration Equator.

Fasadritningar över föreslagna nya byggnader vid område 2. Illustration Equator.

OMRÅDE 3 - KV FOTOT 2

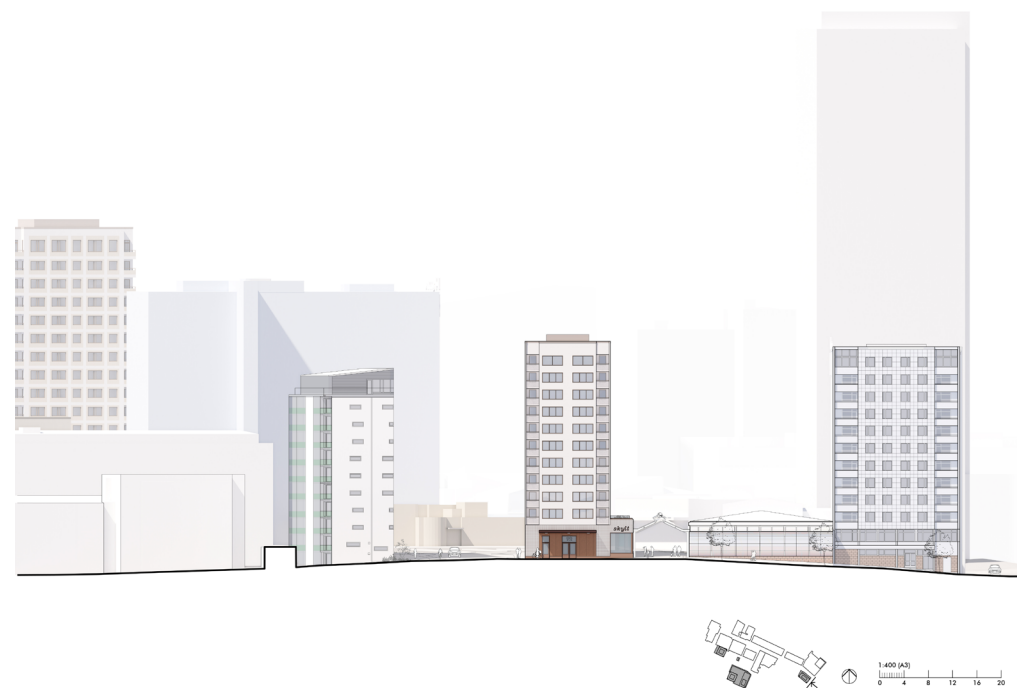
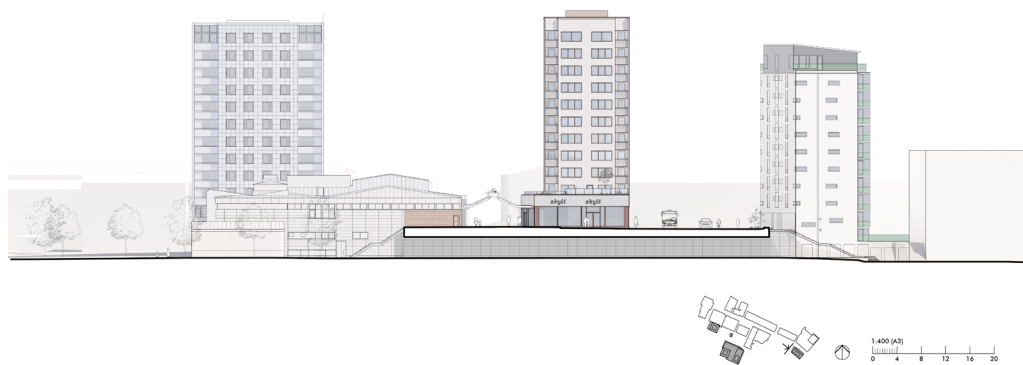
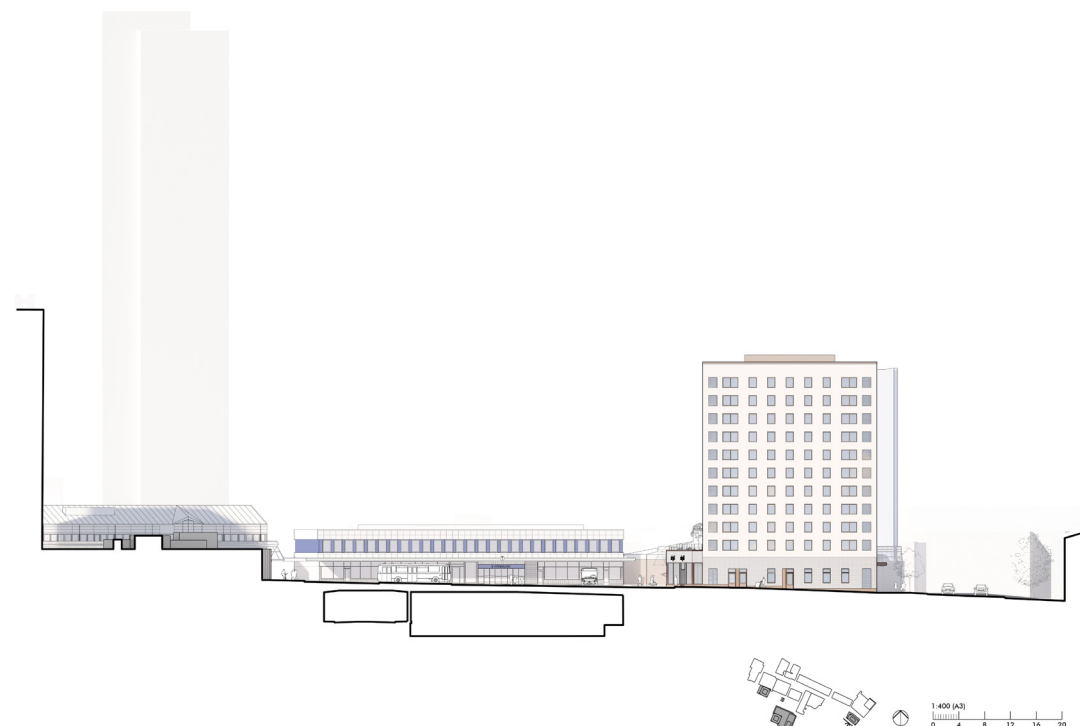
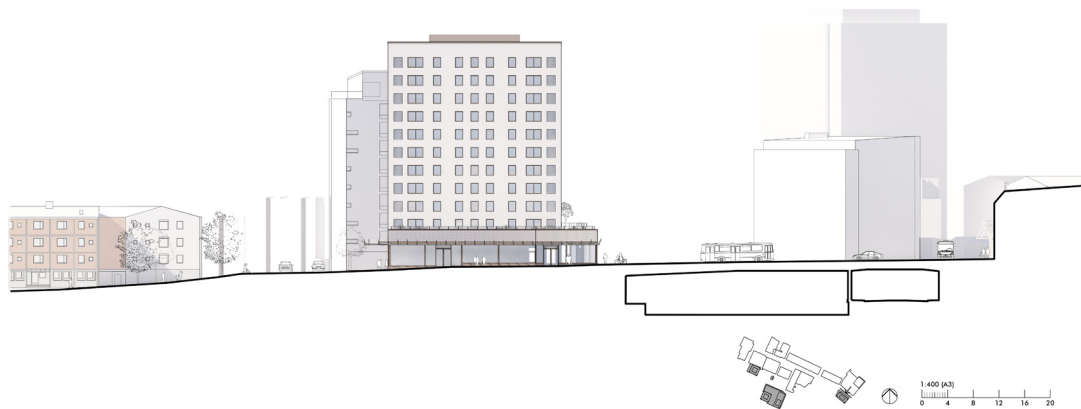
Område 3 ligger vid den östra delen av Högdalsgången och utgörs av den plats som idag är bebyggd med en låg envåningsbyggnad med valmat tak som innehåller handelslokaler. Huset ligger även i anslutning till busstorget och utgör både start och slut på Högdalsgången längst i öster.

Planen innebär att den befintliga lågbyggnaden rivs och ersätts med en ny byggnad i form av ett punkthus. Punkthuset ges en envåningsdel vars fotavtryck blir likadant som nuvarande byggnad medan punkthuset reser sig smalare. I bottenvåningen planeras handelslokaler att inrymmas som ersätter de befintliga, där entréer förläggs mot busstorget i väster samt mot Högdalsgången i nordost.

Huset planeras med en bottenvåning klädd med stående klinkers och med trä kring bostadsentréer. Huset får ljusa putsade fasader med indragna balkonger med släta plåtfronter mot öster och väster. Partier av glasbetong utgör ljusinsläpp till balkonger såväl som artikulering av fasader.

Situationsplan över del av Högdalen med område 3 inringat. Illustration Equator.

Fasadritningar över punkthuset i område 3. Illustration Equator.

KONSEKVENSER FÖR KULTURMILJÖN

DISPOSITION

I konsekvensbeskrivningen bedöms i vilken grad de aktuella förslagen påverkar kulturhistoriska värden. Konsekvenserna redovisas under följande rubriker:

- Påverkan på stadsplanen
- Påverkan på Högdalen centrum
- Påverkan på stadsbilden längs Önskehemsgatan
- Konsekvenser i relation till riktlinjer i kulturmiljöanalys
 - Modernismens grunddrag och komponenter
 - Bilismens arv
 - Befintliga landmärken - hushöjder och hustyper
 - Material och kulör
 - Markbehandling

Vy längs Högdalsgången österut med skivhuset till höger och punkthuset vid busstorget som skymtar till vänster.

Bedömningsskala

De kulturhistoriska bedömningarna som redovisas i denna analys bygger på nedanstående skala för konsekvenser:

Stora negativa konsekvenser - kan uppstå när höga kulturmiljövärden påverkas. Skyddad eller skyddsvärd bebyggelse och miljöer berörs. I riksintresseområden påverkas utpekade uttryck och/eller värdekärnor. Påverkan innebär att läsbarheten av landskapets och/eller bebyggelsens utveckling över tid försvåras kraftigt eller upphör helt. Historiska samband, strukturer, funktioner och betydelsebärande företeelser bryts eller går förlorade. Kulturmiljö som fragmenteras så att dess helhet inte kan uppfattas.

Måttliga negativa konsekvenser - uppstår när viktiga kulturmiljövärden påverkas i mindre grad än ovan. Läsbarheten av landskapets och/eller bebyggelsens utveckling över tid försvåras. Historiska samband, strukturer, funktioner och betydelsebärande företeelser går delvis förlorade eller försvagas. Strukturer och samband som försvagas och blir mindre tydliga. Påverkan kan även innebära att enstaka kulturhistoriskt värdefulla objekt; välbevarade, unika eller på annat sätt särskilt värdefulla blir svårtolkade, fragmenterade eller går förlorade.

Små negativa konsekvenser - uppstår när kulturmiljövärden påverkas i mindre grad. Påverkan innebär att läsbarheten av landskapets/bebyggelsens utveckling över tid fortfarande är möjlig. Historiska samband, strukturer, funktioner och betydelsebärande företeelser försvagas eller påverkas men kan även i framtiden uppfattas. Enstaka kulturmiljöobjekt av mindre betydelse påverkas eller tas bort. De enstaka objekten är inte betydelsebärande för kulturmiljöns helhet eller unika eller sällsynta av sin typ.

Inga konsekvenser - varken negativa eller positiva, förväntas på befintliga kulturmiljövärden.

Positiva konsekvenser uppstår när projektet bidrar till att tydliggöra och förstärka kulturmiljöns samband och strukturer.

PÅVERKAN PÅ STADSPLANEN

I förslaget placeras tre stycken punkthus på tre olika platser, samtliga med lokaler och/eller handelsverksamhet i gatuplan. Vid Önskehemsgatan flankeras punkthuset även av en lamell. Vid kv Imröret behålls befintligt torg med formklippta lindar.

Nybyggnaderna innebär rivning av en befintlig byggnad i kv Fotot samt rivning av trappa och infart till lastfaret vid kv Imröret. Bevarad topografi påverkas inte då byggnaderna placeras på redan ianspråktagen mark.

VÄRDE OCH KONSEKVENS

Högdalen är sedan uppförandet en stadsdel med många höga hus. Ett mycket tydligt karaktärsdrag i stadsdelens bostadsbebyggelse är de många punkthusen i västra Högdalen som är placerade intill, och som i så gott som samtliga fall, är förbundna med intilliggande lamellhus. Ett annat karaktärsdrag är det genomgående respekt-avståndet mellan respektive punkthus, både i bostadsbebyggelsen och i centrum, som bidrar till en luftighet trots den relativt höga exploateringen. I princip alla punkthus är placerade i samma riktning.

Den västra delen av Högdalen behåller idag till stora delar sin ursprungliga utformning med omväxlande lamell- och punkthus samt intilliggande garagebyggnader. Tillägg har skett i några fall vilket kan ses på illustrationen här intill. Många av de ursprungliga husen har dock förändrats genom t ex byte av fönster och portar. Lamellhusen har fått behålla sina putsfasader även om vissa har putsats om medan i princip alla punkthus har tilläggsisolerats och klätts med plåt.

Senare års tillägg har delvis frångått principen med luftighet och fristående enheter med följden att punkthus läses ihop på håll. Även lameller har placerats på ett sätt som inte följer mönstret. Förtätningarna har hittills skett främst runt om och har ännu inte klivit in i själva centrum. Förtätningarna har således inte utvidgat centrum, men ändå stöpt om det. Närmast som exempel är förtätningen i kv Köksskåpet, där tillkommande hus har skapat ett nytt bostadskvarter med en avvikande placering husen emellan, på mark som tidigare utgjorde skola och skolgård.

Vy över Högdalen med föreslagen ny bebyggelse. Källa Citiesplanner.

Exploatering och täthet skulle enligt 1950-talets stadsplaneideologi vara högre i anslutning till dess nav i centrum. Här fanns även idén om att anamma den traditionella stadens element med gata, gränder och torg där en huvudgata leder fram till kyrkan mitt i byn och ett luftigt torg. Förslaget möter delvis stadsplanemönstret men naturligtvis innebär fler hus en minskad luftighet och placeringen blir allt tätare husen emellan. En naturlig följd av förtätning i en fix och färdig stadsplan, men ibland fungerar det ändå.

Det som nu händer är att nya byggnader blir en tydligt integrerad del av Högdalen centrum och blir dess nya komponenter på ett annat sätt än vid tidigare exploatering.

Nya föreslagna punkthus har generellt ett släktskap med punkthusen i Högdalens västra delar gällande form och volym, även om husen är klart mycket högre. Då de placeras på centrum-sidan är det positivt att riktningen avviker från västra Högdalens punkthus.

- Punkthus 1950/60-tal
- Punkthus 2000-tal
- Lamellhus 2000-tal

Illustrationen visar ursprungliga och tillkomna punkt- och lamellhus i Högdalen. De blåa äldsta punkthusen är till stora delar placerade efter ett grafiskt mönster medan de gröna punkthusen från 2000-talet har fått en mer sporadisk och delvis tätare placering. Tillkomna lamellhus följer till stora delar ursprungligt planmönster förutom i stadsdelens mitt.

PÅVERKAN PÅ STADSPLANEN

Föreslagen ny bebyggelse vid område 2 avviker med en mer allmän modernistisk komposition. Illustration Equator.

Område 1

Det nya huset är tydligt kopplat till centrum, men avviker från punkthuset i kv Perspektivet eftersom det reser sig intill och inte ur en centrumbyggnad. Huset kommer nära kyrkan men påverkar inte kyrkans roll i planen.

Område 2

I område 2 innebär förslaget att det nya punkthuset är sammankopplat med en lågdel där även ett lamellhus landar. Utformningen avviker från stadsplanens mönster där punkthusets bas riskerar att bli dominerande på platsen.

För att punkthuset ska uppfattas som en tydlig del av centrum bör det resa sig ur en lågdel, vilket det nu gör. Huset är också orienterat efter centrumbebyggelsen vilket gör kopplingen ännu tydligare. Detta får ses som en acceptabel kompromiss.

Område 3

Befintlig byggnad i kv Fotot som innehåller lokaler rivs och ges både en lågdel och en högdel, där högdelen utgör en pendang till punkthuset intill. Tillsammans med det nyare punkthuset i kv Arkivfotot i söder ställs nu tre punkthus på rad.

Små till måttliga negativa konsekvenser för kulturvärden - Centrum expanderar men inom sina ursprungliga ramar. Ursprunglig stadsplan blir trots detta mer svårläst.

PÅVERKAN PÅ HÖGDALEN CENTRUM

I förslaget placeras ny bebyggelse på tre olika platser i nära anslutning till Högdalens centrum.

VÄRDE OCH KONSEKVENSN

Trots Högdalens tydliga tillhörighet i det upplösta modernistiska stadsbyggandet fanns det för centrum uttalade förebilder i den traditionella staden. Dess byggstenar gator, torg, gränder och kyrka formar dagens centrum.

Denna struktur är viktig och Högdalsgången behöver fortsätta vara det centrala huvudstråket utan att utmanas av nya stråk och platser i alltför hög grad. Tidigare förtätningsprojekt har inte inneburit några sådana påföljder utan centrum med sin centrala gågata har fått fortsätta behålla sin relevans. Med undantag för en nedgång under 1980-talet så är Högdalen ett levande centrum som växer och som fortsatt är en viktig punkt som storcentrum i närområdet. De nu aktuella tillskotten bedöms inte heller ändra på det förhållandet utan innebär att det kan vidmakthållas.

I område 1 kommer punkthuset att ersätta en senare tillkommen lastplats. De från början öppna fasaderna har sedan tidigare slutits och nybyggnaden förändrar inte just det förhållandet. De nya lokalerna i bottenplan, även om de troligen inte innehåller kommersiell verksamhet, öppnar för viss ökad aktivitet på platsen.

Område 2 blir en utvidgning av centrum där lokalernas entrér vänder sig mot centrum i norr men även mot Skebokvarnsvägen i öster där någon sådan motsvarighet inte funnits tidigare. Tillskottet bygger vidare på strukturen med gränder, får god koppling till Högdalsgången och aktiverar gränderna så att de används mer i enlighet med ursprungliga tankar.

Område 3 hör till det centrala stråket i centrum som en förläggning av Högdalsgången. Tillskottet av punkthuset gör att huvudstråket inte förändras ur denna aspekt genom att det utförs med en markerad och aktiverad bottenvåning som vänder sig mot centrum i både norr och väster.

Små negativa konsekvenser för kulturvärden

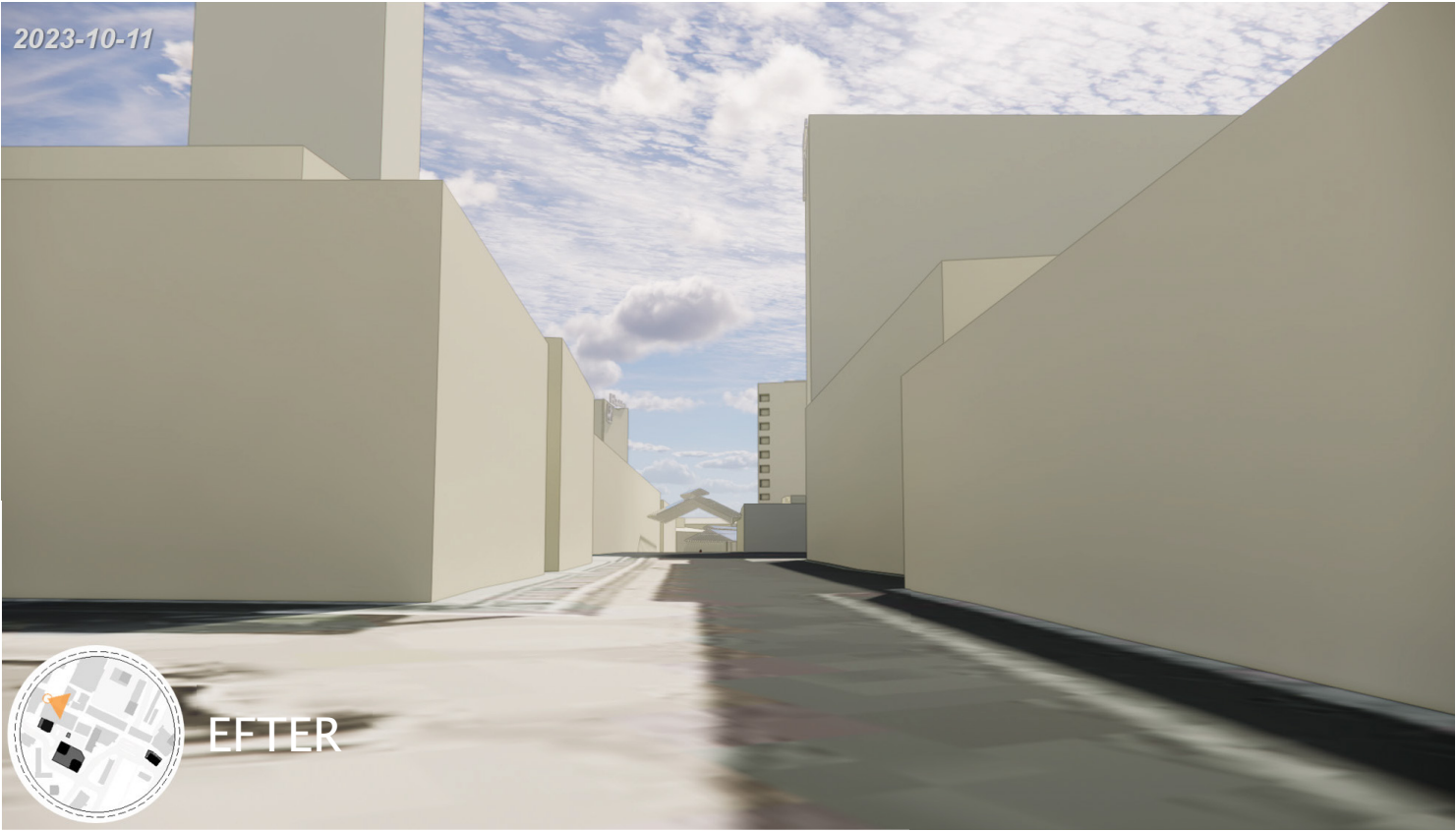

Vy över östra delen av Högdalen centrum med det föreslagna nya punkthuset i bildens mitt.
Illustration Equator.

PÅVERKAN PÅ HÖGDALEN CENTRUM

Högdalsgången med vy österut.

Det nya punkthuset i kv Fotot/område 3 i bildens fond definierar Högdalsgången tydligt. Höghuset till vänster i bild föreslås stå på Rangstaplan och omfattas inte av denna rapport. Illustration Equator.

PÅVERKAN PÅ STADSBILDEN LÄNGS ÖNSKEHEMSGATAN

VÄRDE OCH KONSEKVENS

Bebyggelsen längs Önskehemsgatan är varierad där centrumhusen med butiker, skivhuset och Vantörs kyrka finns på ena sidan och bostadsbebyggelse med lameller och punkthus på andra sidan. Kulturskolan avviker till både volym och funktion och längre åt nordväst ligger läkarhuset, en annan social serviceinrättning i området. De stora markparkeringarna på vardera sidor gatan gör att området upplevs relativt öppet.

Planerna kommer att innebära en ökad stadsmässighet och täthet längs gatan då de tidigare öppna parkeringsytorna bebyggs.

Grönskan i form av träd på Önskehemsplan försvinner medan lindarna intill Vantörs kyrka behålls och blir en del av ett entrétorg vid område 1. Lindplatsen har en stark karaktär och en ny användning av den innebär också att statusen höjs vilket är positivt från kulturhistorisk synpunkt.

Från början fanns en större öppenhet åt detta håll av centrum eftersom det fanns affärslokaler i kv Imröret som vände sig mot parkeringen. År av ombyggnader har förändrat och vänt på detta förhållande som istället gjort att lokalerna främst vänder sig mot Högdalsgången. Detta har skapat en baksidekaraktär åt parkeringsytorna som omger centrum. Den nya planen med punkthus med aktiverade bottenvåningar kan delvis återställa detta förhållande och öppnar för en återaktivering av centrumets nuvarande upplevda baksidor. Flödet in mot centrum kan därmed stärkas istället för att minska eller vändas genom de nya butikerna.

Den nya bebyggelsen innebär en väsentligt annorlunda stadsbild med fasader längs och närmare Önskehemsgatan. Gatan är dock inte så betydelsefull för kulturvärde annat än vid kyrka, kulturskola och sjukhus där den öppna stadsbilden fortsatt består. Kontakten med kyrkan minskar dock från vissa vinklar.

Små negativa konsekvenser för kulturvärden - Minskad öppenhet och minskad kontakt med kyrkan från vissa vinklar

Positiva konsekvenser - Lindplatsen och gränderna aktiveras

Befintlig och föreslagen ny bebyggelse längs Önskehemsgatan.
Källa Citiesplanner.

PÅVERKAN PÅ STADSBILDEN LÄNGS
ÖNSKEHEMSGATAN

Befintlig och föreslagen ny bebyggelse längs Önskehemsgatan, sett från väster.
Källa Citiesplanner.

KONSEKVENSER I RELATION TILL RIKTLINJER I KULTURMILJÖANALYSEN

På sid 85 i kulturmiljöanalysen presenteras under rubriken "Förutsättningar för förändring" kulturhistoriska riktlinjer för detaljplanearbetet. Hur väl planförslaget följer dessa riktlinjer beskrivs nedan.

MODERNISMENS GRUNDDRAG OCH KOMPONENTER

Det modernistiska stadsplaneidealet präglades av ett antal centrala principer. Centrumbildningar gavs en stomme av en-, två- och trevåningsbyggnader där beaktande av goda solförhållanden på strategiska platser var viktigt. Byggnaders volym och placering styrdes också av en strävan att undvika skuggning. Att slippa nordanvind och kunna gå torrsodd var också något som man eftersträvade.

Även genomtänkta logistiklösningar hänger ihop med att få trivsammare miljöer ovan jord och var 1950- och 60-talens signum. I Högdalen var dock den ursprungliga lösningen med underjordiska lastgator och lastfar feldimensionerad.

Planförslaget innebär att logistiklösningen med lastkaj mot Önskehemsgatan i område 1 tas bort vilket bedöms som positivt för kulturmiljön. Att återskapa mer av en framsida här samtidigt som de de underjordiska trafiklösningarna behålls ger ytterligare stora fördelar för kulturvärden.

Vy över Högdalen med busstorget i bildens mitt. Till vänster nybyggnad inom omrde 1 och 2 och område 3 till höger. Källa Citiesplanner.

Sol och vind

Nybyggnaden i kv Imröret ger störst påverkan under vår och höst då skuggeffekten ökar mot Vantörs kyrka och lindplatsen och då skuggan även sträcker sig mot Högdalsplan mitt på dagen. Även under sommaren ger byggnaden skugga över lindplatsen och passagen mellan kyrkan och kv Imröret samt över den västra delen av parkeringen vid Önskehemskvarteret.

Önskehemskvarterets nya byggnader ger främst en ökad skuggeffekt under våren och hösten på parkeringsytan intill men även längs en sträcka av Önskehemsgatan. På sommaren påverkas också parkeringen som hamnar i skuggning, liksom en del av huset i kv Putsbruket samt Skebokvarnsvägen och en del av student-boendet på andra sidan vägen.

Skuggeffekten från kv Fotot över busstorget blir generellt inte särskilt påtaglig, utan blir tydlig främst tidig morgon under vår och höst. Däremot innebär nybyggnaden en ökad skuggning av den östra delen av Högdalsgången under såväl vår, höst som sommar.

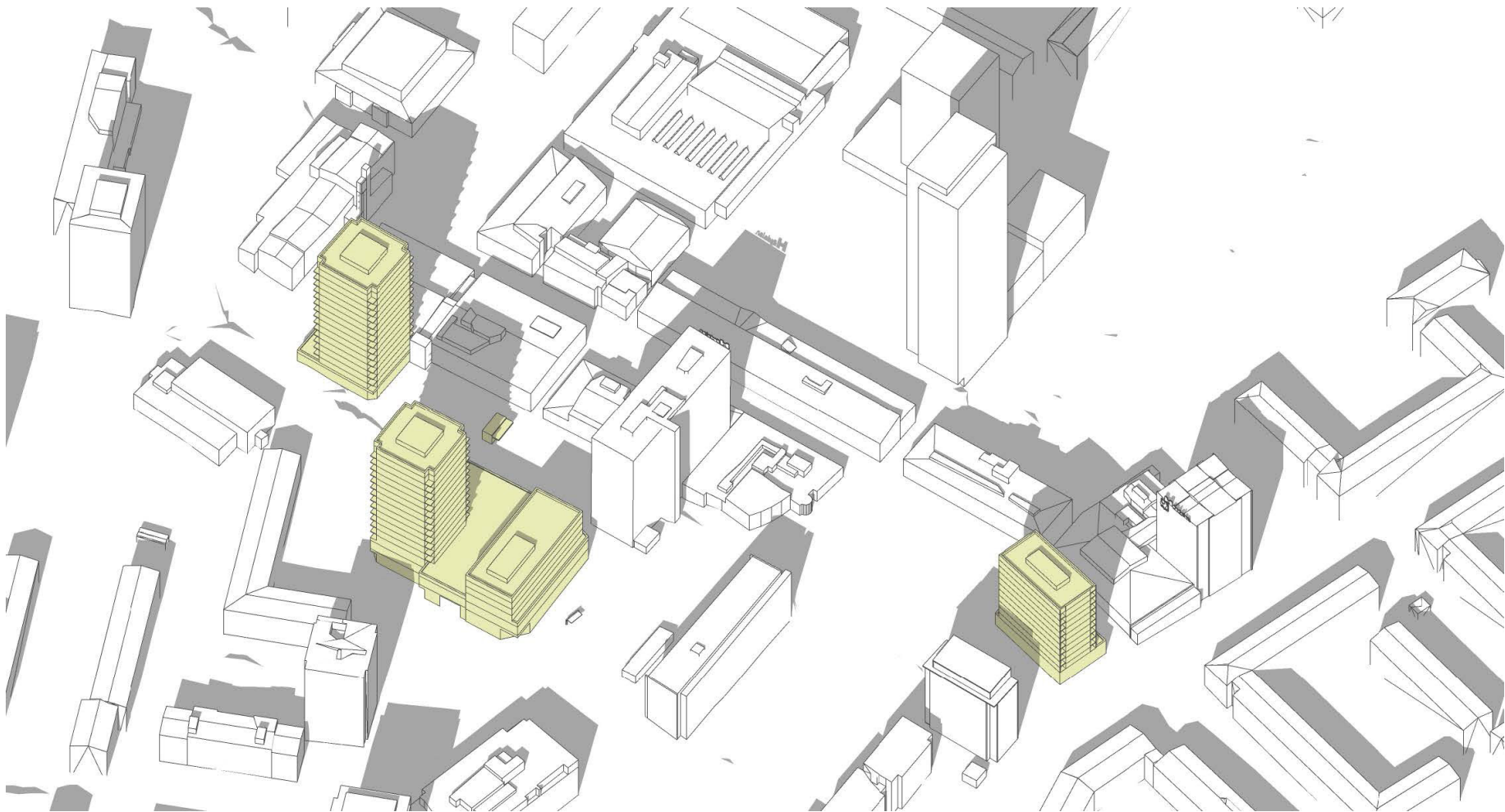
De nya byggnaderna innebär således att lindplatsen och Högdalsplan kommer att ligga mer i skugga än tidigare. Vid Högdalsplan sträcker sig skuggningen över både den centralt placerade fontänen och vidare över de bänkar som finns vid torgets nordvästra hörn. Lindplatsen har i nuläget inte några sittplatser men kommer i och med nybyggnaderna få en mer central roll som del av entrétorg vid punkthuset. Skuggningen kommer sannolikt att leda till att vistelse på dessa allmänna platser minskar under vissa tider.

Påverkan av skugga över busstorget, som dock är en plats där man oftast inte stannar någon längre stund, blir däremot inte särskilt stor. Parkeringen i Önskehemskvarteret kommer att bli skuggigare än idag, men inte heller detta är planerat att vara en plats att vistas på under längre stunder.

Högdalsgångens östra del kommer att bli betydligt skuggigare med anledning av det nya punkthuset. Däremot ligger denna del redan under tak och är därför redan relativt skyddad, vilket kan vara en förmildrande omständighet.

Enligt sol- och vindstudierna ger de nya husen inga dramatiska effekter när det gäller ökad vindturbulens. Vid öppningen mellan det befintliga skivhuset (Imröret 11) och Önskehemskvarteret kan det dock konstateras att en slags vindtunnel skapas, vilket leder till att klimatet på den platsen inte blir särskilt trivsamt.

Riktlinjer har delvis följts - Solstudier visar att ökad skuggning förekommer.

Ovan Sol och skugga över Högdalen centrum vid vårdagjämning 20 mars kl 12. Skugga faller bl a över Högdalsplan. Illustration Equator.

T v Genomsnittlig vindkomfort på gård vid Önskehemskvarteret. Mellan husen skapas en vindtunnel. Illustration Equator.

BILISMENS ARV

Bakgrunden till Högdalens uppbyggnad och utveckling stavas bilismen och för att kunna få en förståelse för detta behöver det fortsatt vara läsbart var markparkeringarna ursprungligen var belägna.

De stora parkeringsytorna i Högdalen har ett högt kulturhistoriskt värde. De nya planerna för förtätning drabbar parkeringsfrågan hårdast och en radikal förändring kommer att ske. Än mer om även planerna för Rangstaplan genomförs framöver, där man också tänker sig nya byggnader på den idag stora markparkeringen. Samtidigt är och har parkeringarna alltid varit en bifunktion och ett stöd till något annat. I detta fall har själva butiksgatan en överordnad funktion och är därmed prioriterad.

Planen innebär att tidigare ursprunglig och planerad parkeringsyta till stora delar bebyggs samtidigt som parkeringen flyttar ner under mark. Därigenom görs parkeringsytorna mindre synliga medan tillgången på parkeringsplatser bibehålls. Mellan område 1 och område 2 sparas en del av parkeringen närmast centrum, vilket är positivt ur kulturmiljösynpunkt. Att förlägga garageinfarten i lågdelen mellan bostadshusen utgör en lämplig inramning och det blir fortsatt attraktivt att komma med bil till centrum. Detta gör också att parkeringsytan fortfarande kan avläsas även om det inte är i dess ursprungliga utbredning. Trots detta blir läsbarheten av det biltillvända centrum avsevärt mindre.

Ett av Högdalens centrums främsta karaktärsdrag (kv Perspektivet undantaget) var att butikerna vände sig med skyltfönster och entréer både mot Högdalsgången och parkeringarna. Dessa framsidor var en anpassning till såväl fotgängare/ kollektivtrafikanter och bilister.

De nya lokalerna och butikerna i bottenvåningen kommer delvis att vända sig mot parkeringen, vilket kan återskapa mer av den framsideskaraktär som sedan tidigare byggts bort.

Ny bebyggelse vid område 2 innebär att stora delar av befintlig markparkering byggs bort, samtidigt som den kan återaktivera en framsideskaraktär. .
Illustration Equator.

Måttliga till stora negativa konsekvenser för kulturvärden - Läsbarheten försvåras

Riktlinjer har delvis följts - Parkeringsytor svåra att redovisa gestaltningsmässigt.

BEFINTLIGA LANDMÄRKEN - HUSTYPER OCH HUSHÖJDER

Centrums främsta höjdmärke, skivhuset som står så centralt, vid såväl busstorget som Högdalsgången och Önskehemsgatan (kv Imröret), har hittills inte utmanats av utförda förtätningar. Byggnaden är med sina 14 våningar inte högre än stadsdelens punkthus men formar rummet vid busstationen och är något av en mitt- och orienteringspunkt i hela stadsdelsgruppen. Byggnaden är också kulturhistoriskt betydelsefull som ett relativt tidigt skivhus.

Skivhusets verkan i stadsbilden är en viktig kulturhistorisk faktor och huset behöver ha gott om rymd runt sig så att det kan fortsätta vara tongivande i stadsbilden.

Samtliga planerade nya punkthus höjer sig över skivhuset, något som dock inte behöver vara negativt; skivhuset har en fortsatt egen karaktär och utformning som skiljer ut sig.

Lamellen i område 2 saknar i princip förebilder i området men kan också därför tillåtas vara friare i sin utformning. Här finns dock ett visst släktskap med studentbostäderna på andra sidan vägen. Lamellen placerar sig i princip i linje med skivhuset ut mot

Skebokvarnsvägen och också parallellt och i ungefär samma höjd som lamellen med studentbostäder. På grund av detta konkurrerar det inte med skivhuset. Det nya punkthuset är placerat snett bakom skivhuset från detta håll vilket även gör att upplevelsen av platsen då man stiger ut ur tunnelbanehuset fortsatt kommer att bestå - man kan fortfarande känna igen och orientera sig i Högdalen centrum.

Ett annat landmärke är Vantörs kyrka, vars torn med kyrktupp är mycket karaktäristiskt. Kyrkan är med sin utformning ovanligt nog relativt tålig i sin omgivning som kontrasterar. Kyrkan utgör ett avslut på Högdalsgången med entré från Högdalstorget och från detta håll kommer inte nybyggnaderna att påverka kyrkans roll. Huvudentré är från Önskehemsgatan och härifrån syns idag både skivhuset och punkthuset i kv Putsbruket tydligt. Följden av tillskotten blir att kyrktornet härifrån ingår i ett tätare sammanhang och inte utgör ett lika tydligt och framträdande landmärke.

De två nya punkthusen i område 1 och 2 placerar sig från detta perspektiv mellan byggnaderna och skymmer bara skivhuset till en mycket liten del. De två nya husen däremot, finns det risk för att man läser ihop.

I område 3 sker en skalförändring då hushöjderna vid busstorget idag är låga med såväl tunnelbanehuset, lågdelen i kv Fotot och Högdalskyrkan samt affärslängornas begränsade höjd längs Högdalsgången. Småskaligheten i Högdalens mest centrala delar förändras där de allra närmaste "väggarna" runt torget är låga, samtidigt som det finns liknande höjder alldeles intill, i form av det relativt nya punkthuset i kv Arkivfotot och punkthuset i kv Perspektivet som också är med och formar rummet. Dessa hus är i sammanhanget "lägre höga" hus och skapar en mjuk och mildare övergång till Högdalens östra delar samtidigt som de tydligt markerar centrum.

Små negativa konsekvenser för kulturvärden

Riktlinjer har följts - Landmärken påverkas i begränsad utsträckning

Nedan Före och efter nybyggnad av lamell och punkthus vid område 2 med vy mot sydväst från busstorget. Till vänster lamellen med studentbostäder. Illustration Equator.

BEFINTLIGA LANDMÄRKEN -
HUSTYPER OCH HUSHÖJDER

Ovan Foto och visualisering före och efter nybyggnad av punkthus med vy från Önskehemsgatan och huvudentrén till Vantörs kyrka. Kyrkan kommer att ingå i ett tätare sammanhang. Illustration Equator.

BEFINTLIGA LANDMÄRKEN -
HUSTYPER OCH HUSHÖJDER

Ovan Foto före och visualisering efter nybyggnad av punkthus vid busstorget.
Illustration Equator.

MATERIAL OCH KULÖR

Typiskt för Högdalens ursprungliga bostadsbebyggelse är fasader främst i ljusa kulörer såsom vitt, grått, beige och gult men även rött tegel. Indragna entréer klädda med färgglada klinkers och balkongfronter av korrugerad plåt är utmärkande.

Lamellhusens fasader är oftast av puts, i vissa fall av tegel, medan punkthusen är både putsade, plåt- och tegelklädda, dock i samma ljusa färgskala. Senare tillkommen bebyggelse är företrädesvis anpassad till detta med en ljus färgskala, med några undantag.

Centrumbebyggelsen har fasader klädda med framför allt plåt, ljusa skivmaterial och röd älvdalskvartsit som gemensam nämnare. Kvartsiten har en framträdande roll och dominerar med sin kulör och sitt flammiga uttryck.

Föreslagen ny bebyggelse hamnar mittemellan dessa två "karaktärer" av bostads- och centrumbebyggelse. Det föreslagna punkthuset i område 3, kv Fotot, kommer att ingå i en treenighet med intilliggande "Tuppen"-punkthuset och det nyare punkthuset i kv Arkivfotot där högdelen föreslås få putsade ljusa fasader med indragna balkonger med släta plåtfronter i tydlig Högdalsk anda. Lågdelen däremot, ges en tydlig anknytning till centrumbebyggelsen. Nuvarande byggnad i kvarteret hade från början en sockel av stående klinkers, som senare kläddes med röd Älvdals-kvartsit. När nu lågdelen planeras att återfå stående klinkers som material, förlorar huset sin 1990-talskaraktär men till förmån för en materialverkan som är nära det ursprungliga utförandet.

Nya byggnader i område 1 och 2 har närmare anknytning till centrumbebyggelsen genom att de båda punkthusen föreslås få fasader företrädesvis av puts/putslik betong där man också arbetat med en mönsterverkan genom både kulör och struktur. I balkongfronter förekommer plåt, även detta ett material som har hävd i Högdalen.

Lågdelar i de nya husen görs mer uppglasade eftersom de innehåller lokaler. Här finns kopplingar till Högdalens butikslokaler, som många från början var ännu öppnare men till viss del nu stängts igen. Här har man i förslaget siktat på att ge optimala förutsättningar för kommersiella lokaler och centrumverksamheter, något som också förordades i kulturmiljöanalysen.

Typiskt för Högdalen är också de många inslagen av mosaik och klinkers i husens bottenvåningar - något som man genom stående klinkers tar upp i alla de nya husens sockelvåningar.

Högdalens materialpalett kan ibland upplevas lite hård och därför förekommer även trä som nytt material i de nya husen, främst som markering vid bostadsentréer vilket bedöms utgöra en rimlig utbredning som inte tar överhanden.

Inga konsekvenser för kulturvärden

Riktlinjer har följts - Material och kulörer har anpassats till Högdalens karaktär

Parkering vid kv Imröret på 1960-talet då bottenvåningar var klädda med klinkers. Källa: Brännkyrka hembygdsförening.

MARKBEHANDLING

Hur marken utformats inom och runt centrum varierar. I många modernistiska mer representativa miljöer lades stor vikt vid utformningen av markytorna, grafiska mönster och en hög grad av detaljering och bearbetning. I Högdalens centrum reserverades ytorna närmast kyrkan och vid Högdalsplan där utformningen kom att bli mer påkostad medan Högdasgången hade en enkel beläggning av ofärgad betong.

1990-talets "röda matta" i Högdalsgången ersatte 1950-talets enkla gråa och Högdalsplans cirkelformade markbeläggning har kompletterats med betongstråk för bättre tillgänglighet. Parkeringsplatser var redan från början asfalterade och gångbanor belagda med betongplattor.

I planförslaget placeras område 1 och 2 på mark som i kulturmiljöanalysen bedömts ha "Visst kulturhistoriskt värde" medan område 3 ligger på mark som bedömts ha "Särskilt kulturhistoriskt värde". Detta omfattar både struktur och specifik markbehandling.

Förslaget redovisar än så länge ett schematiskt upplägg för marken. Område 1 och 2 ligger främst på tidigare asfalterad yta där den mark som kommer att behållas fortsätter att ha funktion som parkering och därför inte förändras i någon större utsträckning.

Mot lindplatsen vid område 1 möter Högdalsplans mer avancerade cirkelformer en beläggning med enklare betongplattor. Här behöver markbeläggningen i anslutning till nybyggnaden studeras för att anpassas till det befintliga och skapa ett naturligt möte mellan mönstren och de olika stentyperna.

Vid område 3 finns 1990-talets stenbeläggning med sitt intrikata mönster och också skärmtaket som avslutar gången mellan husen. Det nya husets fotavtryck ger eventuella konsekvenser för stenens utbredning vilket kan innebära justering eller komplettering. Även skärmtakets anslutning till ny fasad ger upphov till en annan situation, men är inget som påverkar kulturvärden.

Uppföljning av riktlinjer kan ej bedömas - Tillräckligt underlag saknas

Vy mot lastkajen i kv Imröret där olika markbeläggning idag möts.

Vy över lindplatsen.

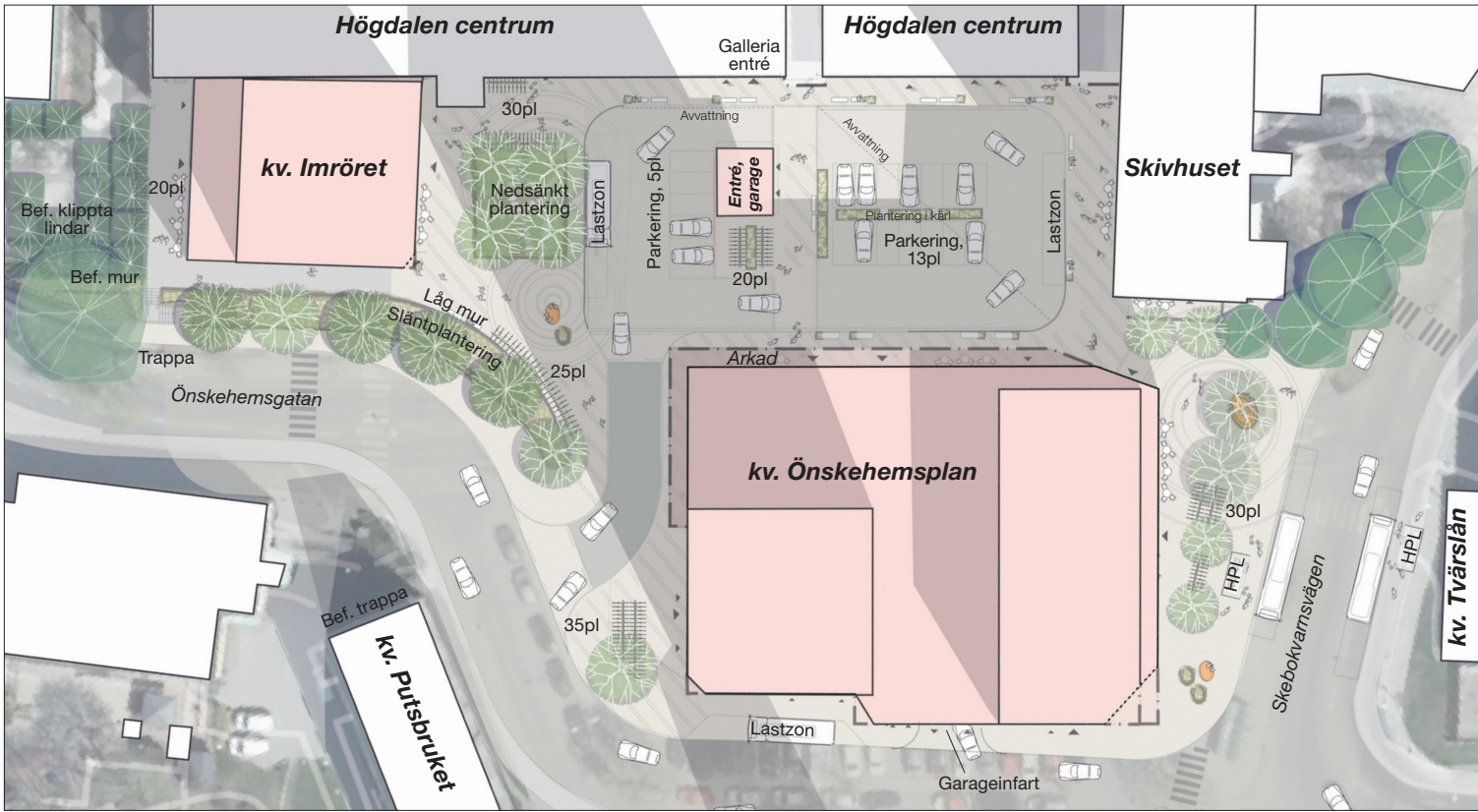

Illustration över område 1 och 2 där markens utformning ännu är schematisk. Illustration Stockholms stads exploateringskontor.

SAMLAD BEDÖMNING

Förtätning i och intill Högdalen centrum har studerats sedan 1980-talet. Det som nu planeras är en angelägen utökning av lokaler och nya bostäder som ett sätt att stärka underlag och utbud, på samma sätt som man tänkte på 1950-talet.

Förslaget innebär rivning av det sedan tidigare förändrade låghuset i kv Fotot och rivning av lastgård samt trappa och infarten till lastfaret vid kv Imröret. Platserna som är aktuella för nybyggnation utgör redan ianspråktagen mark och någon bevarad naturmark påverkas inte.

Västra Högdalen planerades med ett konsekvent planmönster som är unikt för stadsdelen. Här finns ett tydligt respektavstånd mellan punkthusen som skapar en luftighet, en luftighet som i delar blivit mindre efter de senaste årens tillägg och som nu utmanas ytterligare. Men den tätare karaktären uppstår inte inom västra Högdalen utan i anslutning till den särpräglade strukturen. Föreslagna byggnader blir nya komponenter och en tydligt integrerad del av Högdalen centrum. Att riktningen på de nya husen är ordnad efter centrumbyggnaderna är därför helt i sin ordning. Gestaltungs-mässigt har de föreslagna punkthusen generellt ett släktskap gällande form och volym med punkthusen i västra Högdalen även om de är tydligt högre. Det bedöms inte vara ett problem att det finns ett formmässigt släktskap, punkthusen bör likt ursprungligen ha ett visst mått av enhetlighet. Tidigare förtätningar har medfört en spretighet som gör de ursprungliga idealen och planeringstankarna svårare att läsa.

Högdalen centrum är uppbyggt med den traditionella staden som förebild med byggstenar i form av gator, torg, gränder och kyrka. Strukturen med Högdalsgången som nav är något som man nu bygger vidare på och de nya byggnaderna får god koppling med stråket samtidigt som gränderna aktiveras igen. Genom detta kan tidigare rörelsemönster återupptas och gränderna användas mer i enlighet med ursprungliga tankar. Förtätningen ger också en utökad stadsmässighet längs Önskehemsgatan och en hög volym i stället för en lågdel som avslut på Högdalsgången i öster bidrar till att tydligare markera centrumets gentemot omgivningen avvikande struktur.

Vid centrum skapas också nya ytor med utgångspunkt i det befintliga såsom platsbildningen vid Önskehemspan. Platsen med de formklippta lindarna intill kyrkan får sannolikt en högre status genom att bli en del av ett entrétorg till område 1.

Högdalsplan kommer att bli något mer skuggad än tidigare genom punkthuset i kv Imröret, vilket sannolikt kan leda till minskad vistelse på torget vid vissa tider. I övrigt ger de nybyggda husen inga dramatiska skuggande effekter. Vindstudierna visar att situationen inte kommer att förändras nämnvärt på centrumets vistelse- ytor och huvudsakliga stråk

Vantörs kyrka som landmärke med sitt karaktäristiska torn med kyrktupp påverkas av planerade nybyggen genom att den i stället för att vara en i hög grad solitär gestalt kommer att ingå i ett tätare sammanhang. Den allra viktigaste vyn, västerut längs Högdals- gången med kyrkan i fonden, påverkas dock inte.

Det karaktäristiska skivhuset kommer även i fortsättningen att ha sin egen karaktär och skilja ut sig från omgivande bebyggelse; tillkommande hus konkurrerar inte. Placeringen av punkthuset i område 2 gör också att upplevelsen då man kommer ut från tunnelbaneluset inte förändras - igenkänning och orienterbarhet i Högdalen består.

Föreslagna material genom främst puts, betong och plåt har tydlig anknytning till såväl Högdalens bostads- som centrumbebyggelse. Här har gestaltningen anpassats efter husens lägen i stadsplanen. Bottenvåningar klädda med klinkers är också en välkommen återkomst av ett material som under åren bytts ut i stadsdelen. Tillägg av trä vid entréer har befogenhet för att tydliggöra husens bostadsdelar.

Sammanfattningsvis innebär de planerade husen en förtätning av Högdalen centrum med viss rivning som förutsättning. Både rivningarna och nybyggen påverkar stadsdelens ursprungliga planeringstankar samtidigt som det finns en lyhördhet för dessa som utgångspunkt.

Planerna bedöms ge måttliga till stora negativa konsekvenser avseende parkering och bilism där läsbarheten av det biltillvända centrum blir avsevärt mindre. Samtidigt ges möjlighet till ett positivt återupprättande av den framsideskaraktär som sedan tidigare byggts bort, där bottenvåningar delvis kommer att vända sig mot och öppna upp mot parkeringarna istället för att skapa baksidor.

I fortsatt planarbete och inför bygglov bör följande beaktas:

Mark kring byggnader redovisas i detta skede endast schematiskt och är något som behöver studeras vidare och mer i detalj.

Tyréns Sverige AB

Tel: 010 452 20 00
www.tyrens.se

Säte Stockholm
Org.Nr: 556194-7986

TYRÉNS